

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מריס שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

מכורת הש"ם
עם הוספות

א) ופיה לג. סוכה מ.
ב) סוכה מ. (ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

גילוי הש"ם

גמ' יצאו משרה
ובכבושה ע"ז נכוחה דף
יב ע"ז חס' ד"ה ודל:

תורה אור השלם

א) וקחה שבת הארץ
לבם לאכלה ק"ך
ולעבדך ולאמיתך
ולעשכך וקחשכך
הקרים עקב: וקחשכך:

לעזי רש"י

א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

הגהות וצינונים

א) יש להוסיף בשאר
עצם (באה"ט) וי"ל
עצם דמשמע: ע"ז ויש
להוסיף בו בדרם
כחן (בליקוט בפשיטת):
ב) צ"ל אדם (רפ"ז)
לפי הצעות: א) וי"ל
ה"ז קדש שביעית
על כ"ף דבר (באה"ט):
א) צ"ל ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ה) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ז) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ח) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
ט) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

הגזול עצים

פתם עצים להפקה ניתנו. ולא להאיר הלך⁶ ע"ז וניהו ומעיקר
לא חל עליהו שביעית אבל ספיהו סתמי סתמו לנציעה הלך חל
עליהו קדושה ואסירי לאחר היעורו אף להיסק ועלי קנים וגפנים:
יש שאוכלין אותן ויש שמתקין אותן הלך צמר מתשנת לקטע אולנים:

פתם עצים להסקה הן עומדין אמר רב כהנא
ועצים להסקה תנאי היא דתניא⁶ אין מוסרין
פירות שביעית לא למשרה ולא לבבוסה ור'
יוסי אומר נותנין פירות שביעית לתוך
המשרה ולתוך הכבוסה מאי מעמא דרבנן
אמר קרא⁸ לאכלה ולא למשרה לאכלה ולא
לבבוסה ורבי יוסי אומר אמר קרא לכם⁹ לכל
צרכיכם ורבנן נמי הכתיב לכם לכם דומיא
דלאכלה במו שהנאתו וביעורו שוין¹⁰ יצאו
משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן ור'
נמי הכתיב לאכלה אמר לך ההוא מיבעי ליה
לכדתניא דתניא לאכלה ולא למלוגמא אתה
אומר לאכלה ולא למלוגמא או אינו אלא
לאכלה ולא לבבוסה כשהוא אומר לכם הרי
לבבוסה אמור הא מה אני מקיים לאכלה
לאכלה ולא למלוגמא ומה ראית לרבות
הכבוסה ולהוציא את המלוגמא מרבה אני
את הכבוסה ששורה בכל אדם ומוציא אני את
המלוגמא שאינו שורה בכל אדם כמאן אלא
הא דתניא לאכלה ולא למלוגמא לאכלה
ולא לילוף לאכלה ולא לעשות ממונה
אפיקוויזין כמאן כו' יוסי דאי כרבנן יאיבא
נמי משרה וכבוסה: רבי יהודה אומר אם
השבה כו': (סימן סבן)¹¹ יתיב רב יוסף אחורי
דרבי אבא קמיה דרב הונא ויתיב רב הונא
וקאמר הלכה כרבי יהושע בן קרחה והלכה
כרבי יהודה¹² אהררניהו רב יוסף לאפיה אמר
בשלמא רבי יהושע בן קרחה אצטרף סלקא
דעתך אמינא¹³ ויחיד ורבים הלכה כרבים
קמ"ל הלכה כיוחד ר' יהושע בן קרחה מאי
היא דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר ימלוה
בשבור אין נפרעין מהו מלוה על פה נפרעין
מהן מפני שהוא כמציל מידם אלא הלכה
כו' יהודה למה לי מחלוקת ואחר כך סתם
היא¹⁴ ומחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם
מחלוקת בבבא קמא¹⁵ לצבוע לו אדם
וצבועו שחור שחור וצבועו אדם רבי מאיר
אומר נותן לו דמי צמרו רבי יהודה אומר אם
השבה יתר על הציאה נותן לו את הציאה
ואם הציאה יתירה על השבה נותן לו את
השבה וסתם בבבא מציעא דתנן¹⁶ כל המשנה
ידו על התחתונה וכל החזור בו ידו על
התחתונה ורב הונא אצטרף סלקא דעתך
אמינא אין סדר למשנה וסתם ואחר כך
מחלוקת היא ורב יוסף אי הכי כל מחלוקת
ואח"כ סתמא נימא אין סדר למשנה וסתם

משרה וכבוסה. שמשעה שמתקין
פשתן או בגד ציץ נתקלקל ונצטר
הנאתו אינו אלא עד שלשה ימים
וד' עד שיהא הפשתן שרוי וכן הצב
והיינו תנאי דרבנן סברי סתם פירות
לאכלה וחילא עליהו קדושה שביעית
כדמסקין לעיל דל"ב דבר שהנאתו
וביעורו שזה חילא הלך אפילו לקטן
למשרה וכפיסה לא מהניא מתשנה
הנאתו וצ"ל אסורין למהויה כעלי קנים
שלקטו לעצים למשמרו דהמס
סתמיהו להכי ולהכי אצל פירות
סתמן לאכלה ומשעת יצרתן חילל
קדושתן ותו לא מהני מתשנה
לאפקועי ואסורין למשרה וכפיסה
דלץ נהנין בקדושת שביעית אלא
הנאה הדומה להנאה¹⁷ וצ"ל ע"ז
נמי סתם ע"ז להסקה ניתנו ולא
חילא אפילו אע"ז למשקן ור' יוסי
סבר לא אמרין סתם פירות לאכלה
ניתנו ומהניא צ"ל מתשנה כעלי

קנים וגפנים דהיכא ליקטן למשרה
הו דבר שהנאתו אחר ביעורו ולא
חל עליהו שביעית כן מנאמי ויש
לשנות אחרים וזו שמעתי והגון:
אמינא. אלא ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
בכ"ף אדם. אינה צריכה אלא לחולים:
א"ר. שמואלין יין ציבה והאי נמי
א"ר. שזה בכל אדם ש"ל צ"ל אלא
אדם מנוגע ומטוה: אפיקוויזין.
והיינו להקיא: איבא נמי משרה
ובבידה. והכא לא נקט אלא דבר
שאין שבו בכל אדם: מלוה בשבור
אין נפרעין מהן. לפני אדניהו מפני
שמתה היא לו ואילו מידה לעבו"ס
ביום חס'¹⁸ ורבנן סברי אסור לפורען
ולפרע מהן כלל: ואיביעת איבא.
הך סתמא ודאי עיקר הוא דקתני לה
הסס צ"מ (טו.) ג"כ הלכתא פסיקתא
דהא לא שייכא הסס ולא מי אלא משום
פסיקת הלכה שפסקה התנא עס כל
החוזר בו שלא מחק אלס עליהן:

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

בבא קמא קב.

ה"ג בקוטרם צמק¹ סוכה (דף מ. וס"ג)² אמר רב כהנא ועצים
דהסקה תנאי היא כו'. וכן עיקר פי' כל עצים שביעית
היא פלוגתא דתנאי אי אית צהו קדושת שביעית דכיון דטעמא
דשרתא להו היינו משום דהנאתן אחר ביעורן אס כן לרבי יוסי
דלית ליה דרשה דהנאתו וביעורו

זוה לענין פירות שביעית הי"ג לא
דריש לה לענין דלא לחול קדושת
שביעית ואס תאמר לר' יוסי הישך
מומרין עצים בארץ ישראל להסיק
צהן חנור והלא פי' צהן איסור
שביעית לאחר ביעור וי"ל דעגלי
בשאר עצים דשאר שנים ועוד י"ל
לפי גירסת הספרים ועצים דהסקה³
תנאי היא פירוש עצים שיש צהס
קדושת שביעית כגון לולב דהנאתו
וביעורו שזה דסתמיה קאי לכד צו
הא חביה אס מומר להסיקו דהוי
נחתא לאחר ביעורו או לל דתנאי
אין מוכרין⁴ פירות שביעית כו' הרי
לרבנן אסור להסיקו מידי דהוי
אמשרה ובבידה ולר' יוסי מותר אבל
שאר עצים לרבני הכל אין צהן
קדושת שביעית אבל טעם אין מיושב
דכי היכי דר' יוסי דרשו לכו לכו
צרכיכם אפירות שביעית ולא צ"ל
לכו דומיא דלאכלה הכי נמי לענין
לחול קדושת שביעית על כל דבר
שהוא לכו דמ"ט דהא כוליה מד
קרא הוא ויתיה שנת הארץ לכו
לאכלה וגו': אין סדר אמינא.
דפעמים היה שנה שלל על הסדר
ושמא תמילה שנה צ"מ ואחר כך צ"ק
אזל ודאי אס"כ סדרן רבי על הסדר
כדדייק צריש (פרק) שבעות (דף ט:)
מכדי תנא ממוכות סלקין כו'⁵:

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

לעזי רש"י
א) ונכוחה ט.
ב) סוכה מ.
ג) ומתו. ג. וי"ג.
ד) ע"ז ג. ו. (ה) וסוכה
ה) ו. (ו) ונכוחה ט.
ו) וי"ג. (ז) ונכוחה מ.
ז) ע"ז ק. (ח) וי"ג.
ט) ע"ז ע. (י) וי"ג.
י) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יא) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יב) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יג) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
יד) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז
טו) ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז ע"ז

מורה נבוכים ח"ג פרק כו' ופליג.

שם. ד"ה אל תעמוד על המקח וכו', ונמצא מפסידו חנם וכו', עיי' פת"ש תרו"מ סי' רל"ז ס"ק ג' בשם הפרישה, שאף אם הוא מחוסר ספיקה את ב"י משום לא חשיג עיי"ש.

דף קי"ג ע"א. גמ' פשוט נבילתא בשוק ושקיל אגרא וכו', הא דנקט ושקיל אגרא, כי הרשב"ם במס' בב"ב דף ק"י ע"א דמאחר שהוא צריך לפרנסתו אין בו משום בזיון כבוד התורה עיי"ש, דאל"ה תקשי הא קיי"ל ביו"ד סי' רמ"ב דאף דקיי"ל הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, אבל על בזיונו אינו יכול למחול, אלא משום דצריך לו לפרנסתו לית ב"י משום בזיון, והבן.

שם. פשוט נבילתא בשוקא וכו' ולא תאמר גברא רבה אנא וכו', ו"ל עפ"י דאמר"י במס' הוריות דף י"ג ע"ב בין הני דברים שקשים לשכחה העובר תחת ריח רע של נבילה, ופי' רשיו"ל שמריח ריח נבילה, ופשוט כי לאיש המוני אין להזהר בזה, רק לח"ח העוסק בתורה, וזה, ולא תימא גברא רבה אנא, ומזיק לי ריח נבילה, אלא פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות, שהמצטרף לבריות עולם חושך בעדו, ואם אין קמח אין תורה, והבן.

שם. מאה קרי במתא בוזא וכו', נקט מאה שהוא לי גזומא, כדאמר"י במס' עירובין בשלמא לבר קפרא גזומא וכו', ובדברינו שם.

שם. תא אנמרך מילי דעלמא וכו', עיי' חו' ח"ס למס' בב"ב דף כ"א ע"א שבי' דקיי"ל כרי נהוראי סוף מס' קידושין מניח אני כל אומנות שבעולם ואני מלמד את בני אלא תורה, אלא אם הגדיל ולא הצליח בתורה, אם יטריח ללמדו אומנות, וע"כ מוקי לה התם בגמ' בחינוק עכו"ם עיי"ש, ובג"א סוף סי' קנ"ו ובמהרש"א ח"א שם סוף מס' קידושין מש"כ בזה.

שם. כל מילי זבין ותהדרט בר מחמרא וכו', עיי' תשו' שבו"י חו"מ סי' קע"ח במוכר יין ועייל ונפיק אוזוי אין המקח בטל, דמכירת יין הוי כמוכר שדוה מפני רעתה עיי"ש.

שם. א"ר יוחנן שלשה וכו', ר"ח גריס א"ר יצחק, וגי' זו נראה עיקר, דבמס' כתובות דף קי"א א"ר יוחנן המהלך ד"א בא"י מוכטב לו שהוא בן עוה"ב, וא"כ מאי קמ"ל הכא בדר בא"י, וק"ל.

שם. על רווק הדר בכרך וכו', משום דקשה ישיבת כרכים כדאמר"י במס' כתובות דף ק"י ע"ב, וכן במס' עירובין דף כ"א ע"ב אל תדינינו כיושבי כרכים וכו' וברשיו"ל שם שיש שם גול ועריות וכו', וברשיו"ל מס' ברכות דף ג"ד ע"א ד"ה הנכנס לכרך מתפלל וכו' וכן במס' קידושין דף מ"ט ע"ב במתני' בן עיר ונמצא בן כרך וברשיו"ל שם. והנה במדרש תנחומא פ' וישב א"י הדר בכפר, וי"ל דהאי מ"ד סבירא לי' שבכפר אין לו להתיירא כ"כ שיתגלה חטאו, כמו בכרך שחושבי' מרובין, וק"ל.

שם. תד"ה עשה שבתך חול וכו' והא דאמר"י בפ"ב דמס' ביצה וכו', והא דלא הקשו כן לעיל בדף הקודם ו' דברים צוה רע"ק את ר"יכנו וכו' ועשה שבתך חול וכו' דהתם בצואת אב לבנו קאי שאינו מחייב אחרים, וכמ"ש האחרונים ז"ל לענין צואת ר"י החסיד ז"ל שלא צוה כן רק לזרעו, משא"כ הכא אמר כן ר"י משום אנשי ירושלים לכולא עלמא, ועי"ז הקשו שפיר מהא דמס' ביצה, והבן.

שם. חוס' ד"ה עשה וכו' בסה"ד היינו בשלו אם יש לו, עיי' מהרש"א בח"א לעיל בדף הקודם ד"ה עושה וכו' מש"כ להביא רא"י לדברי הטור בס"י רמ"ב, וצ"ע.

ע"ב. גמ' לאו כגון מר וכו', שיושב ועוסק בתורה שמגינה ומצלת, וממילא אין הנסיק גדול כ"כ כנסיונם של ר"ח ור"א שעוסקים במלאכה ויושבים ג"כ בשוקא דזונות, ואין מה שיגין עליהם שיצרום לא יתגבר עליהם.

שם. כגון ר"ח ור' אושעיא וכו' והוי יתבי בשוקא דזונות וכו', עיי' מס' ע"ז דף ב' ע"ב ר' חנינא ור' יוחנן הו' קאזלו באורחא וכו' וחד פזו אפתחא דבי זונות וכו' א"ל אידך ניוול אפיתחא דבי זונות ונכפי' ליצרין ונקבל אגרא וכו', וא"כ י"ל דר' חנינא הוא דאמר ריבי שכבר הו' רגיל בנסיק זה דהוי יתיב בשוקי דזונות וכפה ליצרו שלא הו' מדלן עינייהו לאיסתכלול בהן, וכוה י"ל הא דא"ר חנינא במס' סנהדרין דף ק"א ע"ב עתיד הקב"ה וכו' ולגבורה זו המתגבר בצרו, היינו שמגרה בו להביא א"ע לדי נסיק ואח"כ מתגבר עליו ומקבל אגרא, והבן.

שם. דהוו אושכפי וכו' במס' מגילה דף ז' ע"ב גבי קיימת בנו ומתנות לאבינונים, משמע שהי' עני עיי"ש.

שם. המדבר א' בפה וא' בלב וכו', עיי' רש"י עה"ת ריש פ' וישב (כ"ד ד') ומשמעתי רמו נאה, אפ"ד בגי' פ"ה, וחשן הוא נגד הלב, וזה, אל יוח החשן מעל האפר, ועיי' מס' ב"מ דף מ"ט ע"א וברא"ש שם סי' י"ב, ובנהש"ס מראה מקום למס' ב"מ דף מ"ט ע"א דאבי' דריש לה מקרא דהן צדק וגו', ועיי' במנ"ח מצוה רנ"ט שבי' שהוא מדאו' והביא רא"י לדבריו ממס' כתובות דף פ"ו ע"ב עיי"ש וכן בתשו' צבי תפארת (להגאון מהר"ץ שפירא ז"ל אב"ד"ק מונקאטש) סי' ג' מש"כ בזה.

שם. והכתוב לא תשנא את אחיך בלבבך וגו', עיי' מני"ח מצוה רל"ח שהקשה כמה שכי' בחנוך שם דלא תשנא הוא בלב אבל אם מראה לו השנאה אינו עובר על לאו זה רק על עשה דואהבת לרעיך כמוך וגו', והקשה דלפי"ז מנ"ל לגמ' דשרי לשנאותו בלב, אולי דוקא להראות לו שהוא שונא, והניח בצ"ע, וראיתי לתרץ עפ"ימש"כ המלבי"ם ז"ל בפ"י פ' קדושים החילוק

בין אויב לשונא, שהאויב איבתו גלוי' ושנאה היא שנאה נסתרה, ולפי"ז כיון דכי' חמור שונאך ולא אויבך ע"כ איירי בשנאה שבכל, שהוא שנאה הכתובה בתורה, ועיי' מס' יומא דף כ"ג ע"א ובדברינו שם בס"ד.

שם. דחויא ב"י איהו דבר ערוה וכו', עיי' מס' ערכין דף ט"ז ע"ב ומש"ש בס"ד.

שם. רנב"י אומר מצוה לשנאותו וכו', עיי' בנין אריאל פ' ראה עה"פ כי יסיחך אחיך וגו'.

שם. ואר"י כוליהו איתנייהו בי וכו' כמו שמצינו בכמה מקומות בש"ס שר"י ה"י בעל כעס והקפדה, עיי' מס' שבת דף קמ"ב ע"א גבי אביי ורבא שקראם דרדקי וברשיו"ל שם, וכן במס' סוכה דף י"א ע"א אהררינו ר"י לאפי' מדר"ה ופי' רשיו"ל בכעס, וכן במס' חולין דף ק"ב ע"א, ומס' ע"ז דף ז' ע"א, וע"ע ברש"י מס' סוכה דף כ"ט ע"א ד"ה ר"י וכו' עיי"ש.

שם. הכלבים והתרגולין והחכרין עפ"י"מ דאי' במס' יבמות דף ס"ג שמקבלים שוחד ככלבים הללו, שיש לשחד אותם בנבלה, וכדברי ר"י שם בגי' ובל אכעיסס אלו החכרין וגם דומים לתרגולים דמחטטי שכני כדאמר"י שם בגמ', כתרנגולים הללו המחטטים באשפה עיי"ש.

שם. וירא אף ת"ח שבבבל וכו' עיי' מס' שבת דף ל"ד ע"א ובמלא הרועים שם.

שם. וי"א אף הוונות וכו' והא דאמר"י במס' שבת דף ל"ד ע"א יאמרו זונות מפרכסות זא"ז וכו', היינו כלפי חוץ אף ששונאות זא"ז מראות בהתנהגותן זו עם זו שאמנם אוהבות זל"ז, וע"כ אמרו שם ת"ח לא כש"כ, שאף אם לפעמים יש ביניהם קנאה מ"מ כלפי חוץ יתראו כאוהבים שלא יהי' בקנאתם חילול כבוד התורה ח"ו, ובדרוש לפתיחת הישיבה בוינה בתחילת שנת תש"ט הארכתי בזה בס"ד בדברי מוסר ואכמ"ל.

שם. ופרנס מתגאה על הציבור בחנם וכו' דאלו בעת הצורך שרי לי' להתגאות ולזרוק מרה בכני קהלתו כדי שיהיה דבריו נשמעין או משום צורך ציבור, ועיי' ביעב"ץ שפי' באופן אחר.

שם. יהודי שאין לו אשה וכו', י"ל אף שיש לו בנים, עפ"י"מ דאמר"י במס' יבמות דף ס"א ע"א אסור לעמוד בלי אשה אעפ"י שקיים מצות פו"ר, וכן קיי"ל בשו"ע אהע"ז סי' א' סעי' ד' ובפת"ש שם סק"ב הביא בשם הר"ף שאסור מה"ח, ועיי' בדברינו שם במס' יבמות.

שם. ובי שאין לו תפלין בראשו וכו', עיי' ס' ראשית חכמה שער הקדושה פ"ו מש"כ בדברי הסמ"ג עשה ג' כי בימות החול ישנם ב' עדים אות תפלין ואות מילה, וכל מי שאינו מניח תפלין אין לו כי אם עד אחד וכמאן דליחא דמי, וע"כ הוא מנודה לשמים עיי"ש, וכוה י"ל מש"כ הש"ך יו"ד סוף סי' רס"ה שנהגו שלא לחלוץ התפלין עד אחר המילה משום שהתפלין הן אות והמילה ג"כ אות ועפ"י שנים עדים יקום דבר וכנ"ל.

שם. והמונע מנעלים מרגליו וכו', עיי' לעיל דף קי"ב ע"א ואל תמנע מנעלים מרגליך, וע"ע מס' שבת דף קכ"ט ע"א רש"י ד"ה ויקח מנעלים וכו'.

שם. חנא יוסף איש הוצל וכו', הוא יוסי איש הוצל דלעיל, כי יוסי ויוסף אחד הוא, ועיי' לעיל דף ט"ז ע"א ומש"ש בס"ד.

שם. ומה שמו איסי בן עקבי' שמו וכו', עיי' מס' עירובין דף י"ג ע"ב ולא נהוראי שמו אלא ר' נחמאי שמו וכו' ובדברינו שם בס"ד.

שם. הוא ר"י בן טבלא וכו', בפ"י ר"ח כ' ר"י טבלא ר"י נפחא וכו', והנה כ"ס יוחסין מחלקן לשני זוגות, ר"י נפחא הוא ר"י בן טבלא, ר"י בן חלוקא הוא ר"י בן אלעזר (במקום ר' אלעזר שבספרים שלנו) ובסדה"ד אות י' ערך ר"י בן טבלא חולק על היוחסין דלא מצינו שם ר' נפחא וכו' בגמ' עיי"ש, ויש ליישב הגי' דהנה מצינו במס' מו"ק דף כ' ע"א יתיב ר"י נפחא אקילעזא דר"י בן אלעזר וכו', וע"כ צ"ל לגי' היוחסין כאן ר"י בן אלעזר דשנים הם, משא"כ לגי' הסדר הדורות דגריס כגורסתינו בספרים שלנו ר"י בן אלעזא, וא"כ י"ל שכל הד' שמות הן שם אמורא אחד, ועיי' ס' דקדוקי סופרים שכי' שהצדק עם היוחסין שכן נמצא בכ"י א"פ עיי"ש.

שם. רש"י ד"ה בכלדיים, בעלי אוב. במסה"ש ציין שהתוס' במס' שבת השינו על פי' רש"י ז"ל דהכא, דאלו התם פי' רשיו"ל ג"כ חוטים בכוכבים עיי"ש.

שם. רשכ"ם ד"ה הרחמנין וכו' והני שלשה מילי התדיר בהן כל שעה וכו', דייק לומר כן ליישב בזה מה שהקשו בחוס' ד"ה שלשה, דרו"ק היטב.

שם. חוס' ד"ה שראה בו וכו' כיון שהוא שנוא חבירו שונא איהו וכו', וכ"מ דעת הרמב"ם פי"ג מה"ל רוצח ה"ד יו"ד עיי"ש.

שם. ד"ה ואין לו בנים וכו' כדאשכחן כמשה וכו', וצ"ע הא שאני משה דרב גוברי' וכדאמר"י במס' ע"ז דף ח' ע"א.

שם. תד"ה ואין וכו' יש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב וכו', בגליון הש"ס הראה מקום לתוס' מס' מנחות דף מ"א ע"א ד"ה ענשיתו וכו' דאין אדם חייב לקנות לו טלית אם אין לו וכו', וכ"כ התוס' מס' ערכין דף ב' ע"ב ד"ה הכל וכו', ועי' תשו' מהרש"ם ח"א סי' ר"ט מ"ז כ' בזה.

דף קי"ד ע"א. גמ' דאכלי אילתא תשי וכו', מסתיר עצמו, תרגום צפון (ההלים ל"א כ') תשי, ועיי' מס' שבת דף ל"ג ע"ב טשו ב"י מדרשא וכו'.

שם. פשיטא דהא נפיק ב"ק וכו', עיי' ס' שה"ג להחיד"א ז"ל, מערכת גדולים ערך יו"ד אות רכ"ד ובהערותיו שם.

מט:

עגלה ערופה פרק תשיעי סוטה

מסורת הש"ס עם הוספת

עני משפט

זו ארבעה עשרה...
מטות בלתי פה סמך
ענין מ"ט סוטה א"ח

א"ח ונואל. הולכים ורלים ומתנוולים: בעקבות השמיה. בסוף
הגלות לפני צילת משות: והיו ביוקר. שהכל עוסקין במשחלות:
ואין תובחה. אין לך חסד שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות

היה שם וכן אחד. מצפנים: לעו אדם. לאומן שצחק: נבין צפרניו
נודעוהו. מחמת המלך שצערה על חילול שמו: יצא אותה שנה
שנינו כו'. שאומה שנה התרבו החילות את הורעים שסביבות

ליקושי רש"י

בשקבות ששיחא. סופי
מך המטה ולשון כספה
הוא עקבות המשוח

אזלא ודלדלה. ואין שואל ואין מבקש על מי
יש להשען על אבינו שבשמים. בעקבות
משירא הוצפא יסגא ויוקר יאמיר. הגפן
תתן פריה והיו ביוקר ומלכות תהפך למינות

מן הקרוב לירושלים דכתיב (ויקרא
ג) כרמל (ג) תקריבו שיהא הרע
לה והכר מלא ממנו. וכשהוא כל
מחוק מתייבש ומממעך ואין כל

הנהרות הב"ח

ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

נערים פני זקנים ילבינו זקנים. יעמדו
נערים פני זקנים. בן מנוול אב בת קמה באמה
כלה בהמותה אויבי איש אנשי בירו פני

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

גליון הש"ס

ב"ח א"ח רב נחמן
תנא יא רותבי. עיני
מגילה דף קמ ע"ב רש"י

ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים:
אמר רב לא שנו אלא של מלה
וגפירת אבל של הדם ושל וורד מותר

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

תורה אור השלם

ב"ח א"ח רב נחמן
תנא יא רותבי. עיני
מגילה דף קמ ע"ב רש"י

ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים:
אמר רב לא שנו אלא של מלה
וגפירת אבל של הדם ושל וורד מותר

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

הנהרות וציונים

ב"ח א"ח רב נחמן
תנא יא רותבי. עיני
מגילה דף קמ ע"ב רש"י

ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים:
אמר רב לא שנו אלא של מלה
וגפירת אבל של הדם ושל וורד מותר

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

יונית אמר להן לזמן שעוסקים בעבודה בהם נמסרין בידיכם למחר בקופה והעלו
להם חזיר כהן חצוי חומה רועץ צפרניו (א) נודעוהו א"י ארבע מאות פרסה אותה שעה אמרו
ארוך אדם שישגדל חזירים וארוך אדם שילמד לבנו חכמת יונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא
עומר מגנות צרפים ושתי הלהם מבקעת עין סוכר אינו והאמר רבי בא"י לשון סורסי למה אלא אי
לשון הקודש אי לשון יונית ואמר רב יוסף בבבל לשון ארמי למה אלא או לשון הקודש או לשון פרסי

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

הנהרות הב"ח

רבי פנחס בן יאיר אומר (ס"א) והיות מביא ילדי יונית...
פרישות ופרישות מביאה ילדי קדושה וקדושה מביאה ילדי יונית...
מביאה ילדי רוח הקודש ורוח הקודש מביאה ילדי תחיית המתים...
מביאה ילדי רוח הקודש ורוח הקודש מביאה ילדי תחיית המתים...

הנהרות הב"ח
ב"ח נקן נפשו
בהרומה מדתוס א"ח ד'
מאות מרפה על ד'

וזאת חשבתי למושפט, דרב נחמן בר יצחק מקמי אביי ורבא הוה. וניחא לי שהאיר ה' עיני ומצאתי להרא"ש גופיה בפרק הזמניה (ב"ק פ"ג) סי' ט', ובפרק המפקיד (ב"מ פ"ג) סי' י¹⁵², שכתב דרב נחמן בר יצחק תלמיד רבא הוה. וכן מצאתי אחר עמל וטורח שגם התוס' כתבו כן בפרק חזקת הבתים (ב"ב מ"ו ב' סוד"ה) שלח, יעויין שם. וכן מוכח בספר כריתות ימות עולם ריש ש"ב¹⁵³.

ולענ"ד נראה דיש עוד ראייה לזה בפרק מי שמת (ב"ב קנ"ב א'), דאמרינן יתיב רב נחמן בר יצחק אחוריה דרבא, ויתיב רבא קמיה דרב נחמן קא בעי מיניה וכו'¹⁵⁴. וכן בפ"ד דעירובין מ"ג (א') [ב']¹⁵⁵.

ומעתה יש לתמוה על רוב בקיאותו של מוהר"ש אלגאזי, שבספרו גופי הלכות סוף כלל שט"ז הקשה על הרא"ש דפרק לולב הגזול, ואמר ועוד קשה במה שהביא ראייה מרב נחמן בר יצחק שהוא בתראה, דהא **מאביי ורבא ואילך דוקא הלכה כבתראה**, ע"כ. והוא פלא איך נתעלמה ממנו הלכה זו דתלמידיה דרבא הוה. שוב ראיתי אליו ז"ל, שבגופי הלכות עצמו כלל תקי"א הזכיר דברי התוס' דבתרא שהבאתי. ותגדל יתר התימא עליו, איך בכלל שט"ז הקשה מה שהקשה על הרא"ש.

והנה לא אכחד תחת לשוני, כי אחרי כתבי כל זה מצאתי להתוס' ז"ל שכתבו

הן אמת דהרא"ש ז"ל שם פליג עליה ואמר, ומה שכתב דהלכתא כוותיה דרב אמר, לא נהירא לי, דהא דפסקו הגאונים כבתראי היינו מאביי ואילך, אבל מקמי הכי אין הלכה כתלמיד במקום רב, ע"כ. וכן מצאתי עוד אליו בפרק ר"א דמילה (שבת פ"ט) סי' ה'¹⁵¹, וכן בפרק המפקיד (ב"מ פ"ג) סי' י', ובפרק הזהב (שם פ"ד) סי' כ"א, שתמה על הר"ף ז"ל במה שפסק כרב נחמן משום דבתרא הוא, מאחר דלא איתמר הכי אלא מאביי ורבא ואילך.

ברם הר"ב תוס' יו"ט בספרו פלפ[ו]לא חריפתא (אות ס) כתב על זה בפרק הזהב שם, ואיכא למידק בס"פ אע"פ ובפרק מציאת האשה ובפרק המדיר, שפסקו רבינו ור"ף כרב נחמן לגבי רב אסי ולגבי שמואל ולגבי רבי יוחנן, ע"כ.

ולדידי המ"ך אין כאן מקום דקדוק כלל, דהא בכולהו הני תלתי שהזכיר דפסק בהו כרב נחמן, נתן טעם לדבריו, משום דקיימא לן הלכה כרב נחמן בדיני, ומה ענין זה למה דאנן קיימיין, מטעמא דבתרא הוא. ומאי דהוה קשיא לי לכאורה על הרא"ש הוא, דאשכחנא ליה בפרק לולב הגזול (סוכה פ"ג) סו"ס ג' דפסק כרבי יוחנן לגבי שמואל, משום דרב נחמן בר יצחק דהוה בתרא פריך לשמואל ממתני'. וכיוצא בזה כתב עוד בפרק מי שהוציא אוהו (עירובין פ"ד) סי' ה'.

•• מתנת ידו ••

בוה. ובספר כרם חמד שם הקשה ע"ד רבינו אמאי לא הזכיר דברי הרב"ד בהשגותיו שם דהו"ל להרמב"ם לפסוק כרבה נגר רבא. 151. ע"י תפארת שמואל אות א, וקרוב נתנאל אות נ מש"כ לתרץ על קושית הרא"ש. 152. ע"י פלפולא חריפתא שם אות י מש"כ בוה. 153. ושם: ואחריו רבא וכו', ואחריו רב נחמן בר יצחק. וראה עוד בוה בספר סדר הדורות ערך רב נחמן. 154. וכ"כ להוכיח משם הבאר שבע הוריות יד, א. 155. ע"ע תורת חיים שם. וראה עוד מש"כ פני המלך פ"ד מהל' כלי

השותפין פרק ראשון בנא בתרא

(דף ב ע"א)

השותפין פרק ראשון

צ"ל דידוע לנו שהקנו זה לזה דהא כיון דכבר היה כאן מחילה ע"כ דרזו אזל ללישנא קמא היה אפשר לומר דלא רזו אלא שאלה היה כונס בתוך שלו והיה צונה וע"כ צ"ל דידוע לנו כו' וק"ל: בא"ד אפי' נפצ' דרשותא אחר מינייהו כיון דאין חיות דא כו' ע"כ. צפישטות ה"מ להקשות דלא יזיעל נפול לרשותא דחד דשופין לא קפדי ר"ל כדמסקין צריש הבית והעלייה ה"ל כמ"ס לקמן ה"ל ויש ליישב דלא אמרינן שופין לא קפדי אהדרי אלא צנלמא דדייעא דהוי למרויהו כמ"ס לקמן צפריש"י ה"ל צנס ר"מ ודו"ק: בא"ד אב"ד בבקעה אב' שהו הרבה היה נאמן צומר שעשאה במגו כו' ע"כ. וליכא לאקשווי דל"כ הדרא קושין לדוכתין מאי פריך לא יעשה חזים כו' הא כר"ך לעשות חזים שלא יכול לרשות אחר ויחזיקה שם ויאמר שהוא עשאה ד"ל דמשום כך חששא צנלמא ודאי דלא חקנו לעשות חזים דהא אכתי יכול לטעון לקום הוא צידו וליכא תקנתא אלא שר"ך לחבר עמנו מלשהות שם אצניו והכא צנמני' דינא אשמועינן צנלר דלף

דף ב ע"א תוס' ב"ד"ה השותפין ב"ד"ה כו' מכדי תנא מסכות פליק מ"ש דקתני שביעות כו' ע"כ. ולא נחא להו למימר דלמ"ד כולה נזקין חלל מסכתא פריך דשבעות ומכות מנוקין הן [א] משום דסתמא דתלמודא ודאי למ"ד נמי דלא הו' חלל מסכת פריך הכי וק"ל [א]: ב"ד"ה בגי' דה כו' ומיהו אב' נהגו לעשות פחות מו' יעשה כו' ע"כ. והר"ס כתב למעט נמי צפחות דמנהג גרוע הוא ולא אולינן צמריה ורתימו מלדקמן ה"ל דקאמרינן צגזי' ד' אמות גובה אי הוה ה' טפחים קאי אי לא לא קאי כו' ע"כ ויש ליישב לדברי התוס' כמ"ס שם לקמן דה"ק דלא קאי כמספט גזי' כו' שיעמוד ימים רבים כו' וק"ל [א]: ב"ד"ה צפריכ' אב' נפצ' כו' או משום דהקני כו' ובגון דידוע צנו עדיין כו' וצ"שנא בתרא כו' ע"כ. ללישנא צנלמא נמי צ"ל דהקנו זה לזה לעשות מחילה כיון דאיירי ממני' צאין צה דין חלוקה אלא דלף

הפארת שמואל

[א] דברי תימה הם דהא דאמרינן נזקין חלל מסכת היא ר"ל שלשה בבית וכן פריש"י פ"ק דע"ז והכי אמרינן במרש"י כליל' ל' פקחים ונזקין ל' פקחים וכו' אבל שבעות ומכות ודאי מסכות באפי' נפשיה הן וק"ל:

מהר"ם

בהשואל וכן בהבית והעלייה וליחזי ברשות דמאן קיימא וכו'. מקשין העולם אמאי קשה להו להתוס' דהא התם בהבית והעלייה ה"ל משני על הא דפריך וליחזי ברשות דמאן קיימי כגון דבנינהו ברשות דשניהם ואיבע"א שותפין שאני דלא קפדי אהדרי ופירוש סוגיא זו מכאיום התוס' בסוף דבור זה פירוש ואין בזה שמונחים ברשותיה דחד שום חזקה לומר שהוא מוחזק ולהוי איך המוציא מחברו עליו הראיה ואם כן הא נמי במתניתין דשותפים ניהו ליתרצו התוס' נמי הכי. אבל אין זה קשיא דלא שייך לומר שותפין לא קפדי אהדרי אלא בדבר ידוע שהיה מתחלה של שותפות ולכן אפילו נמצא אחר כך ברשות של אחד לא מקרי מוחזק וכן משמע מדברי רש"י שכתב לקמן בגמרא ברך ד' ה' בפוסקא דלפיכך אם נפל וכו' אבל השתא איירי התוס' במה שהקשו דלא ליתא לפיכך ולא יהיו מחויבים מתחלה לבנות הכותל משל שניהם וא"כ כשנפל לא היה ידוע שהיתה מתחלה של שותפות ולכן מקשין התוס' שפיר מהא דפריך מההיא דהשואל [א] ומההיא דהבית והעלייה אבל בסוף דבור זה דמקשו התוס' ואצ"ג דאמרינן בריש הבית והעלייה דשותפים לא קפדי אהדרי וכו' היינו דשם קאי התוס' על מתניתין דקתני לפיכך שבוניו מתחלה הכותל משל שניהם וידוע הוא שהיתה מתחלה משל שותפים ולכן שייך שפיר בזה דשותפים לא קפדי וכו': בא"ד אבל בבקעה אב' שהו וכו'. ר"ל אבל בבקעה הא דמשמע בגמרא דהיכי דלא עשו חזית לא זה ולא זה אפילו נפל לרשות דחד הוי של שניהם היינו שיהו שוה הרבה אבל אין הכי נמי אם שהו הרבה נאמן לומר שעשאה במגו דאי בעי אמר לקחתים ומקשתה העולם אם כן מאי פריך בגמרא בבי בקעה ולא יעשה חזית לא זה ולא זה נימא דמשום הכי עושים שניהם חזית משום שמה יהוה הרבה ברשות דחד לאחר נפילה שלא יא אמן לומר שהוא עשאה לבדו וקתנתא אבל אין זה קשיא כשנפלו לא היה ידוע שהיתה מתחלה של שותפות ולכן מקשין התוס' שפיר מהא ולא יצטרכו לעשות חזית. אבל מתניתין דלפיכך דינא אתא לאשמועינן דכיון דחייבוהו חכמים לשניהם לבנות כעל כרחם ואפי' אם אירע כך שישו הרבה ברשותו דחד לאחר הנפילה אפי' הוא של שניהם ואין נאמן לומר שהוא עשאה במגו דלקחתים: ד"ה כרתניא מוציאת דכרם וכו' ואומר ר"ת דאמרינן דלא אמאי כרבי מאיר מכח מתניתין דכלאים דמיייתי התם המסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו וכו'. ר"ל דהתם מיייתי ההיא מתניתין דכלאים דמסכך גפנו וכו' דתנא קמא אמר קידש רובי יוס' ור"ש אמרו לא קידש דאין אדם אוסר דבר [א] שאין שלו ופשיט מתנא קמא דהוה רבי מאיר דסתם מתניתין ר"מ היא דרבי מאיר דאין דינא דגרמי ודחי אותה דשאני התם דבידים קא עביד ומיייתי ההיא דמציצת כרם ופשיט מינה דרבי מאיר דאין דינא דגרמי דקתני בה דחייב באחריותו וסבירא ליה דעל כרחך ברייתא ר"מ היא דהוה תנא קמא דההיא דצריך כותל או הרחקת ד' אמות עכ"ל. ור"ל ד' יוסי ור' שמעון דפליגי אנתא קמא אינהו סבירא להו דאפילו היכי דבידים קא עביד אינו אוסר אלא ודאי כתנא קמא אתי דאיהו ר' מאיר ושמע מינה דר' מאיר דאין דינא דגרמי אפי' היכי דלא קא עביד בידיים: ד"ה אומר צו גזור וכו' ואפי' ר' יוסי דקאמר לקמן וכו' הא אמר רב אשי לקמן מודה ר' יוסי בגי' דיליה וכו'. והתוס' בפרק הגזול [א] מסיימים שם והכא גירי דבעל הכרם הוא דחשדינן ליה שביא מחרישתו לשרה חברו לפיכך צריך לעשות כותל או להרחיק ד' אמות עכ"ל. ור"ל דר' יוסי מודה היכא דמטי ליה היוקא מתוך ידוע של מזיק כההיא דהבית והעלייה הנהו כי תרי חד דיני עילאה וחד דיר תתא איפתח מציבא וכל אימת דמשי יידי נפלו עליה דתתא רכשנפילי' מידו ממש על התחתון קרי ליה גירי דיליה וכו' פסקי ויהוה נפלי לא קרי ליה גירי דיליה כן פ"י רש"י דקמן בפי' לא יתפור דף כ"ז [א] וסבירא להו להתוס' דזה נמי מקרי גירי דיליה דכיון דשעמא צריך כותל או הרחקת ד' אמות דחיישין שלא יבא מחרישתו בידיים לשרה חברו והוי כאילו בא ההיזק מידיהו של מזיק עצמו גם מקרי בלי הפסק דהא מיד שפירך הגדר מתחיל התוס' של מאתיים לאסור התבואה וק"ל נ"ל: בא"ד ור"ת מפרש דלהכי נקיש תרי זימני לאשמועינן שאם יש תוס' מאתיים בין מה שהוסיף בנפרצה ראשונה ובין מה שהוסיף בנפרצה שניה דאין מצטרפין לאסור וכו'. מקשין התלמידים והיכא משתמע ממה דנקיש נפרצה תרי זימני דאין מצטרפין דלמא אדרבה דלהכי נקיש תרי זימני לאשמועינן מצטרפין ואם יש בין שניהם מאתיים קידש

דף ב ע"א רש"י ד"ה השותפין וכו' וכל החצרות וכו' ורוב השמישין בחצר. נראה לי דכתב הכי משום דמסקין בשמעתין שטעם שבונים את הכותל באמצע היינו מטעם היזק ראייה ולכן כתב וכל חצרות וכו' דאילו החצר שאחורי הבתים אין שם רוב תשמיש ואין שם שום היזק ראייה: תוס' ד"ה השותפין וכו' צריך לפרש למה נשנית מסכתא זו אחר בבא מצינא. פירוש למה נשנית ורצה לומר למה סידר רבי מסכתא זו אחר בבא מצינא כשכא לכתבן מסכתא אחר מסכתא דאילו התלמוד שנהג לתלמידים הא קאמרו התוס' בסמוך דרבי לא שנה לתלמידיו כסדר המסכתות: ד"ה בגי' דה וכו' ומיהו אב' נהגו לעשות פחות וכו'. והשתא הא דתני זה נתן וכו' דקתני בה מדת גזיל וגזית אתא לאשמועינן שאם נהגו יותר מזה לא יעשה והכל כמנהג המדינה אתא לאשמועינן שאם נהגו לעשות בפחות מזה יעשה כמנהגם ויזק לדרקתן ויאמא איפכא דהא דקתני מדת גזיל וגזית אתא לאשמועינן דלא יפחות והא דקתני הכל כמנהג המדינה אתא לאשמועינן שאם נהגו ביותר מזה יעשה כמנהגם ור"ל הכל כמנהג המדינה משמע דלאקולי אתא ולפחות דכן משמע לישנא דקתני גזיל וגזית כפסינן לבינין דפוחת והולך והדר קתני הכל כמנהג המדינה משמע דהכל כמנהג המדינה אתא לפחות: בא"ד ואם תאמר ומאי כמנהג בגמרא וכו' לימא לאתויי כמנהג כל המקומות כמו שנהגו. ר"ל דאי לאו דפרישנא הכי לא יקשו מידי דאי קאמר לאתויי כמנהג כל המקומות הוה אמינא דאם נהגו בגזיל פחות משהו טפחים ובגזית פחות ממהשה יעשה כמנהגם וזה אינו ולכן קאמר לאתויי הוצא ורפא דמדינה בתי אולינן בתי המנהג אבל אם נהגו לפחות מהשהו ואתא דתנן גבי בגזיל ובגזית לא יעשה כמנהגם וכל הפוחת משיעור שנתנו חכמים אין הוהמה מתקיימת כדאימא בארש"י אבל השתא דכתבו התוס' ומיהו אם נהגו לעשות בפחות מו' וכו' יעשה וכו' קשה איכ לימא סתמא לאתויי כמנהג כל המקומות: ד"ה צפריכ' אב' נפצ' הכותל וכו' פירוש לפי שבונים הכותל בעל כרחם או שהקני זה לזה וכו' ללישנא קמא וכו'. ור"ל הא דקתני לפיכך הוי פירושא ומשום הכי אמרינן באם נפל הוה של שניהם משום דידוע הוא לנו שמתחלה היו שניהם מוכרחים לבנות הכותל על כרחם ללישנא קמא דיתא בגמרא דמפרש דמאי מתציה גורא וטעמא דרצו וכו' דהוי פירושו שרצו ע"י שהקנו זה לזה וא"כ כיון שהקנו זה לזה היו מחויבים שניהם לבנות הכותל בעל כרחם וכו' תימא היאך פסקי התנא ותנא לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם מטעם דהקנו זה לזה והיאך ידעינן דנתרצו שניהם ע"י קנין הכותל דלמא לא נתרצו ובנה אחד מהן פחות וא"כ האבנים והמקום הוא של אחד מהן לכן כתבו ובגון דידוע לנו וכו' ר"ל דלישנא קמא על כרחך צ"ל דמתני' דקתני לפיכך וכו' איירי דידוע לנו ויש עדים שזוכרים עדיין שהקנו זה לזה לבנות הכותל לפיכך כשנפלה הוי של שניהם וללישנא בתרא דאמר מאי מצינא פלוגתא וכו' אתי כפשוטה דהא הוי מחויבים שניהם לבנות הכותל משום היזק ראייה. ויש לזקוק דמשמע מדברי התוס' דלישנא בתרא אין אנו צריכין לומר שהיו מוכרחים לבנות הכותל משום דהקנו זה לזה ואין אנו צריכין לומר דאיירי בגון שזוכרים עדיין הקנין וקשה והא ללישנא בתרא איירי מתני' בתרא שאין בו דין חלוקה אלא שנתרצו ע"י קנין לחלוק חצרו ואי לא שנתרצו ע"י קנין לא היה האחד יכול לכופף את חברו שבינה עמו וא"כ צריך גם כן לומר שאנו זוכרים שהקנו זה לזה דמי לא כן יאמר לא נתרצו ואיחד בנה אותה משלו וכי תימא אי לא נתרצו היה השני יכול למחות בידו מלבנות אפילו משלו כיון שאין בו דין חלוקה אם כן על כרחך הואיל ואנו רואים שהיה החצר חלוק על ידי כותל על כרחך הוה שנתרצו לחלוקה הוא מכל מקום יש להקשות שמה לא נתרצה האחד לשני אלא על תנאי שיבנה אותה השני משלו ושמא הכותל הוא של האחד ואם כן צריכין אנו גם כן לומר דאיירי כגון שאנו זוכרים שהקנו זה לזה לבנות הכותל משל שניהם ואין זה קשיא דהא כבר כתב הר"ש על לפיכך וכו' דמתניתין ור"ל ואצ"ג דמתניתין איירי בשאין בו דין חלוקה לא מצי למימר אותו שהאבנים נפלו לרשותו לא רצית לחלוק כי ידעת שאם תחלוק אנוף אותך לבנות הכותל ולא נתרצית אלא על מנת שבאנה הכותל על חלקי ומשלי דמסתמא כיון שהיוק ראייה שמה היוק שניהם נתרצו לסלק ההיזק מעליהם עכ"ל [א] וא"כ אין אנו צריכין לומר שזוכרים הקנין וק"ל: בא"ד והא דאמר

הגהות והערות

[ד] ע"י אשל אברהם. [ה] כ"מ דף קטז ע"ב. [ו] דף ד ע"א. [ז] דף ד ע"א ד"ה פשיטא (בהגהה). [ח] ע"י ח"י גור אריה. [ט] כ"מ דף קטז ע"ב. [י] ע"א ד"ה פשיטא בהגהה. [יא] כ"מ דף ד ע"א. [יב] תיבת "דבר" ליתא בדפוס. [יג] ע"י צ"ל "דא"י (ב"ש). [יד] ב"ק דף ע"ב ד"ה אמר לו גזור. [טו] צ"ל דף כה ע"ב ד"ה בגי' דיליה.

[א] ע"י יבין שמועה דף צב ע"א ב"ד"ה ה"ע וכולה נזקין כו' ושם בע"ב מה שמגיה משלם כללי הגמי' להר"ב"י ומכח מדבריו פליגי ראשונים בהא דכולי נזקין חלל דהא מסכתא אחרת וכן אלתא כבי או על כל סדר נזקין ונסתלקה ההשגה מלשון רש"י בע"ז דף ד ע"א ונזקין וכו' (ר"ב). [ב] דף ג ע"א. [ג] ע"י ח"י חת"ס ונחלת דוד. תלמוד בבלי <עוז והדר> - כד בבא בתרא / תלמוד בבלי {עמוד 482} {726077}

שלו. כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת

בן²¹⁴

אתלת בני בלחוד איתמר, אלא אכולה סדר

נויקין, עיין שם מילתא בטעמא²¹⁷.

וגם אני ראיתי כן להריטב"א ז"ל בריש חידושו לע"ז דף ב' ע"ג (ו, א). וכן מצאתי להרמב"ן בריש חידושי שבועות (ב, ב) שלו כת"י, שגם הוא חולק על רבי יהוסף, ופירש דאבבי בלחוד איתמר, דאי לא תימא הכי הוה ליה למימר חדא סדרא כחדא מסכתא דמ"י, ע"כ.

וכן כתב רש"י ז"ל בפ"ק דעבודה זרה שם (ד"ה נויקין). וכן ראיתי בשיטה מקובצת על ב"ק כת"י (פתיחה לב"ק) שכתב הרב המאירי אלה הדברים, כולה נויקין חדא מסכתא היא. ר"ל תלתא בני, ששלשתן מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים. ונקרא הראשון בבא קמא, ר"ל שער הראשון, כי השער בלשון ירושלמי בבא, עכ"ד. וכן כתב רבינו שרירא גאון בתשובה שהביא בעל ספר יוחסין²¹⁸. ומיהו אמרו בבבי דנויקין דכולהו חדא מסכתא ניהו*, ע"ש דף ק"י סוף ע"א. וכן תמצא עוד להתויו"ט בפתיחת ב"ק שכתב כן בשם הרמב"ם.

ויש לתמוה מעתה על מוהרש"א ז"ל,

שבחידושי הלכות שלו ריש בתרא (ב, א)

נראה שמפרש לה על כוליה סדר נויקין²¹⁹.

לא אמרינן אלא דווקא בענין אחד מהעניינים שצריכים לעשות באותה מצוה*, כגון גבי מנחה, שהרי הביא מנחה ולא בלל. וכן גבי טבילה, שהרי טבל ולא באו מים בבית הסתרים, וכיוצא בזה בכל העניינים. אבל היכא שלא נעשה כלל מאותו ענין, אין אנו אומרים שכיון שהיה יכול לעשות אף על פי שלא עשה הוה ליה מעשה, דאטו אם לא טבל כלל והיה יכול לטבול נאמר דהוה כאילו טבל, וכן כל כיוצא בזה בכל העניינים, זה וודאי לא ניתן ליאמר ואין הדעת סובלו ואין הדין כך. שו"ת נחפה בכסף חאה"ע"ז סי' ו' דף ג"ן ע"ג²¹⁵.

שלח. כולה נויקין חדא מסכתא היא

בפרק הגזול עצים (ב"ק) ק"ב א', ובפ"ק

דע"ז (ו' | ז' | א' הכי איתא.

וכתב הליכות עולם בש"ה פ"ג (אות א)

פירוש נויקין, תלתא בני. ומוהר"ש אלגאזי

שם ביבין שמועה כתב (אות רנט) עוד כן

בשם הריטב"א ריש פ"ק דשבועות²¹¹,

דפליג על רבי יהוסף הלוי שאמר דלאו

•• מתנת ידו ••

פ"ד הל' ג גבי מלכות רומי ששלחה ב' סרדיוטות ואמרו חיפשנו בתורת משה וכו' וכל תורתכם נאה ומשובחת, חוץ משני דברים וכו', וכיון שהגיעו לסולמה של צור שכתו כולן. ולכאור' שם ע"כ הלשון כולן, קאי על ב'. ואמנם הפנ"מ שם ביאר: שכחו כולן, כל מה שלמדו. וראה שם בירושלמי שאף שמנו שם כמה דינים, כגון בת ישראל לא תילד לעכו"ם וכו', וכן בת ישראל לא תניק לעכו"ם וכו', וכן גזילו של ישראל אסור וכו', מ"מ הלשון: חוץ משני דברים וכו'. וראה עוד בזה בהערות לספר הכלבו ח"א עמ' תרסג. 214. נדה סו, ב. 215. וראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ב יו"ד סי' יד, ח"ג יו"ד סי' כא, מש"כ לפי"ז. 216. עיין ח"י הרשב"א שבועות ב, א שכ"כ. 217. וכ"כ בשמו ספר סוכת שלום ב"ק צה, א. 218. אגרת ר"ש גאון סדרן של המסכתות אות לא. 219. ושם: דשבועות ומכות מנויקין הן.

הוא, דמזיעאי לא אמרינן. דההיא דקאמר קמא ובתרא אומר דבר בשם אומריו מקרי, אבל אם בא להזכיר מזיעאי מזכיר וזכור לטוב. כן כתב הרב שער יוסף על הוריות דף ג"ה ע"ג (ו, א) 225. ועיין שם סמוכות שלו בריאות וטובות 226. וכן כתב הר"ב בני יהודה דף ס"ח עמוד א' 227:

שמא. כאן שנה רבי 228

קאמר בכמה דוכתי בגמרא, כדי שלא יקשה בעיניך אם תמצא אותו הדין שנוי בברייתא, שהרי קיימא לן 229 דכל מתניתא דשנאה ר' חייא אמרינן בה אם רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו, להכי פירש דגם דין זה שנאו רבי. שיטה מקובצת לרבינו בצלאל על ב"מ דף פ"ה א' (כט, ב), בשם ר"ח.

וזה לשון הר"ב מגיני שלמה דף פ"ב ב' (כתובות צה, ב). ומה שהביא רבינו ז"ל ראייה ממאי דלא קאמר הא מני רבי מאיר היא, נראה לענ"ד דלשון זה מורגל היכא דאין זה מקום הדין, אלא אגב אורחיה קמ"ל נמי האי דינא, כמו שאמר ריש לקיש בגיטין פ"ב (כט, א) כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאל, שדין זה אין שם מקומו, אלא אגב

וכבר הושג על זה מהר"ב תפארת שמואל

בדף ל"ה ע"ג (שם אות א) 220, לך נא ראה.

ומן התימה על מוהר"ש אלגאזי שלא הזכיר אלא סברת הריטב"א בלחוד.

ודע שראיתי להרב שושנים לדוד סוף פ"ב (דמנחות) [דזבחים] (מ"ה) שכתב וכולה שחיטת קדשים קיימא לן דחדא מסכתא היא. ואני אומר דלא תציתו ליה בהאי כללא, דזו לא אמרה אדם מעולם. ואולי נתחלף לו בין כולה נזיקין לכולה שחיטת קדשים 221:

שלט. כבר תרגמא רבי פלוני לשמעתיך

בבב"ל 222

לאו משום דסבר כוותיה הוא דקאמר הכי, אלא כלומר לא הודעתנו שום חידוש, שכבר השמיענו זה רבי פלוני. כן כתבו התוס' בפרק ב' דחולין מ' ב' ד"ה רב נחמן 223. וכן כתב מרן בכס"מ ריש פ"ח מהל' ע"ז (הל' א) לדעת הרמב"ם 224:

שמ. כל שמעתתא דמתאמרה בני תלתא, קדמאי ובתראי אמרינן, מזיעאי לא אמרינן *

דאיתא בניר נ"ו ב', היינו בתורת חיוב

•• מתנת יד ••

220. ושם: דברי תימה הם וכו', אבל שבועות ומכות ודאי מסכתות באפי נפשיה הן. 221. גם בספר בן ימין מנחות יב, א, תמה ע"ד השושנים לדוד שם, ע"ש. 222. שבת מג, ב. 223. ועיין ספר פרי הארץ ריש פ"ח מהל' ע"ז מש"כ ע"ד התוספות. 224. וכ"כ ספר צרור החיים שם, מעשה רקח פ"ד מהל' איסורי מזבח הל' ו. 225. וכ"כ עוד בספרו עין זוכר מערכת הכי אות ו ובקונטרס השג יד. ושם בתו"ד: והרב החסיד ביד מלאכי מסכים הולך למה שכתבתי אני הצעיר. וע"ע מש"כ עוד בזה בתשובותיו יוסף אומץ סי' לד. 226. ראה שפת אמת מנחות יז, א: ויש לדקדק למה לא אמר באמת משמיה דרב, והגם די"ל דאומר דבר בשם אומריו הוא רק למי ששמע הוא ממנו, אבל מי ששמע מהמשמיע לו א"צ להזכיר שמו, וכמדומה לי שבגמרא עצמו נסתפקו בזה באיזה מקום, אבל כאן אפשר לומר וכו'. 227. בסוה"ס על ס' בני חיי. ושם כתב ג"כ כמש"כ רבינו לפנינו בשם השער יוסף. ובמה שהקשה שם, ע"ש בעין זוכר ובהשג יד מש"כ לתרץ זה. 228. יבמות יא, ב. 229. שם מג, א.

ח ת ס ו פ ר

על מסכת

בבא בתרא

בעזה"י. מה שחנני הי"ת בחי' ב"ב בלימוד הישיבה פ"ק פ"ב נגהי ליום ד' ט' כסליו פק"ח לפ"ק.

ה' אלקי שמע קולי ביום אקרא.

פרק ראשון

יערה ממרום רוח, לאיש נדכה ושחות, ולהכירים מסובלים אלופים.
הערכ נא תורתך, בפיות בני רעיתך, מדבש ונופת צופים.
רחנינו דעה וכינה, לדון בכותל גינה ובקעה וחצר המשותפים.
הנה בתורתך נשתעשע, והמשכילים כזוהר הרקיע יזחירו וכספירים מעולפים.

וברמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים [סוד"ה והחלק השני] מיוחס
כולהו לחדא מסכת ואיכא ס"א מסכתות, אך מייחסי התם איכא
דסברי סנהדרין ומכות לחדא מסכת, ולדידכו הוי ס' מסכתות.
וכתימה על הסמ"ג דמחשב ס"ג מסכתות, היינו תלתא צבי
תלתא מסכתות, וקשה איכ גס כלים הוי תלתא צבי א. ומכרש"א
צשמעתין ס"ל כולכו סדר נזיקין חדא מסכת, ודעה זו איחא
צבר"י ו' מנגל"ש ריש מס' שזועות, וא"כ צלמי להו טובא.
ועיין תוי"ט בהקדמת עוקלין, טבול יוס (ידיס) [ועוקלין]
חדא, ע"ש.

שרצו לעשות מחילה צחלה צש"ס מייחו עלה מחילת הכרס,
לכאורה משום דמסיק משום הכי לא חנן אותו דהוכ
אמינא מסופס צעלמא, והיינו משום דמחילה ה"א כמחילת
הכרס דסגי אפילו צפרון מרובה על העומד ולורת הפחה
כמצואר פרק קמא דעירובין [י"א ע"א], משום הכי קמ"ל

הרב המדפיס האי סימן, יש לחשוב מס' פסחים פסח ראשון ופסח שני
ופרק ערבי פסחים לתלתא, ואז יהי לבו ג"ס בהם.
ובדרשות חת"ס ח"ב, ת"ו סור ג, ד"ה ויקחו, מייחי ממד"ר
במדבר י"ח כ"א על הקרא ששים המה מלכות, היינו ס' מסכתות, [וראה
חי' הרש"ש שם], וכ"ה בשהש"ר (ו' ט' אות ב). וראה עוד ריש פתיחה
למס' נזיקין שבריש חי' חת"ס ב"ק, וש"ת מהרי"א תאר"ח (ס' א').

דף ב' עמוד א': השותפין שלו לעשות מחילה צחלה. עיין
תורת חיים שנתעורר למה
שכתבו חוס' ריש פרק האשה נקנית דמתחיל צ"ה הידיעה
דקאי אלאה דכתוב צאורייתא, וכ"כ מתחיל צ"ה, ונדחק.
ופשוט דקאי אשותפס דקרא צ"י דברים [א' ע"ז] ושפתס
לדק צין איש וצין אחיו וצין גרו, ודש צספרי ומייחי רש"י
צחומש דגרו היינו דיוורס ושכנים, ואכא קאי השותפין.

וכתבו חוס' דכולכו נזיקין חדא מסכת היא, ר"ל ג' צבות
כפי רש"י פרק קמא דע"ז [ז' ע"א ד"ה נזיקין]. ונקרא
מסכת נזיקין דמתחיל ד' אצות נזיקין, ונחלק לג' שפרים צ"ק
צ"מ צ"ב. וכן מסכת כלים נחלק לג' צבי, צ"ק צ"מ צ"ב, עיין
צחוספתא דכלים. ועיין רש"ס לקמן קנ"ז ע"ב ד"ה מהדורא
צתרא וכי, משמע דאיכא ששים מסכתות, וכ"כ צש"י צחיצת
גאון וצפיוט מוסף יוס שני דשזועות [כמתחיל "אזכרת ראשית"].

א) ב"קובץ תשובות חת"ס (ירושלים תשל"ג) ס"ד, האריך מרן
לברר מסכיתא דש"ס דנבך בו הגאון בעל שאילת שלום בהקדמה לס'
השאלות, ואחר שהביא שיטות הנוכרים כאן, כותב: "...ומ"ש זה הגאון
בשם סמ"ג שהם ס"ג מסכתות וסימנך יהי לבך ג"ס בהם, במ"כ לא
מסמ"ג הוא, אלא המדפיס בסוף ס' סמ"ג הוציא זה מלבו, דיהיב רמב"ם
במנין מ"ע הנוהגין בזמנ"ו בס' המצות שלו, והחליפו המדפיס הזה בענין
המסכתות וקחשיב לג' בבי לתלתא... ומסיים: "...והואיל ונפיק מפומי

בבא קמא דף קב

ה ק ד מ ה

והוא אמרו יתעלה וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה: מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר³², וממה שני והיתה לאיש אחר למדנו דרך מדרכי הקדושין כמו שנתבאר משיש הויה ליציאה³³, ובכך נסתיימה חלוקת הדברים בסדר נשים שבע מסכתות.

אח"כ נתעסק בחלוקת הדברים בסדר נזיקין, וחלק עניני המסכתא הראשונה לשלשה חלקים. והתחיל בבבא קמא וענינה בדיני הנזקים ומניעתם כגון השור, והבור, וההבער, והחבלות, ודומיהם. ומחובת הדין להקדים תחלה סלוק הנזקים מבני אדם. אח"כ בבא מציעא וענינה בדיני הטענות והפקודות, וההשכרה³⁴, והתביעות, והשכירות, וכל מה שראוי להסתפח לענין זה, כדרך שעשה הכתוב³⁵, אחר דיני שור ובור והבער וכי ינצו אנשים דבר בדין ארבעה שומריין. אח"כ בבא בתרא וענינה במשפטי חלוקת הקרקעות, ודינים השייכים בבתים משותפים, ודיני שכנים, ובטול קשרי מסחר בהגלות מום, ודינים המסופקים³⁶ בעניני מקח וממכר והיאך לדון בהם, ודיני ערבות והירושות. ואחר חלק זה מפני שכולו קבלה ודברי סברא, ולא נתבארו במקרא. וכאשר הודיע את הדינים בא לדבר על הדיינים המוציאים לפועל אותם הדינים, ולכן הסמך סנהדרין לבבא בתרא. אבל מסכת מכות בכמה העתקות היא מחוברת למסכת סנהדרין ונחשבת עמה, שכיון שאמר אלו הן הנחנקין הסמיכו לו ואלו הן הלוקין, ואין זה נכון, אלא היא מסכתא בפני עצמה, ונסמכה לסנהדרין לפי שאין מלקין ועונשין אלא הדיינים, והוא מאמר ה' והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו³⁷. ואחר מכות שבועות לפי שיש דמיון בדינים שבסוף זו ותחלת זו כמו שנוכר בתלמוד³⁸, ועוד שגם היא

להם חתם במסכת חגיגה, לפי שהיא מחובת שלשה רגלים, ואיחרה לפי שאינה חובת הכל, שאין חייבין בה אלא הזכרים כמאמר ה' כל זכור³⁹. ובכך נשלמה חלוקת הדברים בסדר מועד שתיים עשרה מסכתא.

אח"כ נתעסק בחלוקת הדברים בסדר נשים, והתחיל ביבמות, והטעם שהביאו להתחיל ביבמות ולא בכתובות כפי שמחייב ההגיון להקדימה, לפי שהנשואין תלויים ברצון האדם, ואין לבית דין לכוף את האדם להתחתן, אבל היבום כופים עליו ואומרים לו או חלוץ או יבם, ונכון יותר להתחיל בדבר ההכרחי, לפיכך התחיל ביבמות. ואחריה כתובות. ואחרי כתובות נדרים, לפי שכל פרשת נדרים מדובר בה בשבועות הנשים שני בין איש לאשתו בין אב לבתו⁴⁰, וכשישלמו הגישואין ותכנס לחופה יכול להפר נדריה, לפיכך הסמך נדרים לכתובות. ואחר נדרים נזירות לפי שגם הנזירות מכלל הנדרים, ואם נדרה האשה בנזיר יש לבעל שיפר, לפיכך הסמך נזירות לנדרים. וכאשר גמר עניני נשואין ודיני הפרת נדרים בא לדבר על הגירושין, לפי שאחרי הנשואין יארעו הגירושין, ולפיכך קבע גטין אחרי נזירות. ואחר גטין שוטה, מפני שגם היא מעניני הגירושין, שאם זינת יוכרהו⁴¹ בני תוג על הגירושין כמו שיתבאר במקומו. ואחר שוטה קדושין, ובה סיים סדר נשים. ונשארה השאלה למה אחר קדושין והיתה ראויה לקדם, ומקומה הראוי לפני כתובות, ואם תאמר שלא קבעה לפני כתובות כדי שלא יפסיק בין יבמות לכתובות כיון שהם ענין אחד כלומר גישואי האשה והסמך את הדברים כמו שאמרנו, אם כן תהיה לפני גטין כדי שיהיה הסדר קדושין ואח"כ גטין אחריה. התשובה, שעשה כן חיקוי לסדר הכתוב שדיבר בגירושין לפני הקידושין,

ודומיו מסוגי שכירות האדם. ובמקצת נוס' כנראה לא הבינו את ההבדל בין שתי המלים ותקנו אותה „ואלאכריה“ שענינה „והמחילות“. ובנדפס בש"ס הבין לנכון את הבדל ביניהם אך בהוצאה מנוקדת הוצאת מוסד הרב קוק תשכ"א, לא הבינו את הכפילות והשמיטו אחת מהן. 34 שמות כא והלאה. 34 „ואלכלאם אלמחמתל“ ענינה דברים השקולים והמסופקים בעניני מקח וממכר. כגון דברים האמורים בפ"ד ופ"ה. המוכר את „הבית“ מה נכלל במונח בית ומה לא נכלל וכיוצא. ובנדפס לא מובן. 35 דברים כה ב. 36 שבועות ג א.

30 במדבר ל יז. 31 „קהר אלזוגאן עלי אלטלאק“ על לשון זה נשאלתי בזמנו ע"י מרן הגריא"ה הרצוג זצ"ל אם יש במשמעותו לכוף את הזוג להתגרש כמ"ש ר"י חריזי בתרגומו, והשיבותיו שאפשר לפרש יוכרתו בני הזוג על ידי בית דין. או הם עצמם מחוסר ברירה כיון שהיא אסורה עליו יהיו מוכרחים להפרד. והלשון נוטה לשני צדדים. 32 דברים כד א—ב. 33 קדושין ה א. 33 כ"י אוכספורד „ואלאכריה“ תרגומה „וההשכרות“ והכוונה לפרק „המקבל שדה“ ודומיו מסוגי שכירות הקרקעות. ובסמוך „ואלאסתיגאר“ „והשכירות“ והכוונה לפרק „השוכר את הפועלים“

שגלמד מהם מבחר המדות, והדיינים זקוקים להם יותר מכל אדם, כי אם לא ילמד ההמון מוסר אין הדבר מוזיק לכלל, ולא הזיק אלא לעצמו בלבד, אך אם לא יהיה הדיין בעל מוסר ומנומס הרי הוא אובד ומאבד את העם בנזקיו, ולפיכך התחיל באבות במוסר לדיינים היו מתונים בדין, ואם נהג הדיין בדרכי המוסר שנכללו במסכת אבות להיות מתון בדין, אל ימהר לחרוץ משפט. לפי שאם ימהר שמא יש באותו הדין מרמה כמו שאומרים ע"ה דין מרומה⁴³. וגם לא יאריך את הדיון בזמן שהוא יודע שאין בו מרמה וזה הוא הנקרא עיבוי הדין⁴⁴. וירבה לחקור את העדים, ויזהר בעת החקירה שמא ילמדו מתוך דבריו דבר שיעזרם על רצונם. ולא ילמד טענות לבעלי הדין והוא הנקרא ערכי⁴⁵ הדיינים. ולא יקל עצמו בהמון כדי שלא יזולו בו, וגם לא יבדל מהם יותר מדאי כדי שלא יאבד החלש⁴⁶. ולא ירדוף אחרי המנוחות והתענוגות כדי שלא יופקרו זכויות בני אדם, ויכבשוהו התאות. ולא יאהב את השררה ולא יקפוץ להורות כדי שלא ייחשד⁴⁷, וינהג ברוב דיניו בדרך הפשרה, ואם יוכל הדיין לפשר בין היריבים תמיד ולא יפסוק דין כלל הרי זה משובח. ואם אי אפשר לפשר יפסוק את הדין. ולא יכביד כלומר על ידי קביעת זמנים רחוקים לדין. ויניח לבעל הדין להגן על עצמו אף אם יהיו דבריו ארוכים וטפשיים. ואם כפי טענותיהם וכפי מה שייראה לו אי אפשר לעשות כן אז יחליט ויפסוק הדין מיד, כמו שמצאנו חז"ל עושים שקושרים את הידים לאחור, ומלקים וכופים^{48*}, ומפשיטים בגדים⁴⁸, וקורעין שטרות שנתקיימו עדיהם אם נראה להם מה שמחייב לעשות כך⁴⁹, והרבה כאלה. ועל תקיפות כזו אומרים יקוב הדין את ההר⁵⁰. כללו של דבר

ממעשה הדיינים, לפי שלא יכוף על השבועה כי אם הדיין. וכאשר גמר לדבר על הדיינים והדיינים ומה שמסור לב"ד, ההלקאה וחיוב השבועות, דבר על עדיות, ורוב עניני מסכתא זו למסור לך כל ההלכות שהעידו בהם אנשים נאמנים, לפי שעדותם הלכה למעשה, והרי היא מסוגי הדיינים, לפי שאין עדות אלא בפני ב"ד, וכן כל עדות מאלה לא היתה אלא בפני ב"ד³⁷, ואיחרה אחר שבועות לפי ששבועות ענינים הצריכים במשך הדורות, ועדיות הודעת דינים שכבר העידו בהן לפני דייני זמנם וקבלום. אח"כ דבר בדיני ע"ז לפי שהוא ענין הכרחי לדיין, ובה תהיה שלמות הדיין בידיעת חוקי אותם הנעבדים וכל הצריך להם, כדי שידע היאך לדון בהם, לפי שהעובד שבתאי בעבודת נוגה או שדרש³⁸ צדק כנהוג למאדים לא יתחייב מיתה כמו שקבלנו בקבלה האמתית³⁹, ואיחרה לפי שהיא מעט המציאות וולתי בדרך מקרה.

וכאשר השלים כל מה שהדיינים צריכים לו התחיל אבות, ועשה כן לשתי סבות, האחת, כדי להודיעך אמתות המסורת והקבלה שהיא אמת, חבורה מפני חבורה, ולפיכך צריך לכבד את האיש החכם ולהחשיבו במעלה רמה מפני שהוא נושא הקבלה, והרי הוא בדורו כמו אלו בדורותם, וכך אמרו אם באנו לחקור אחר בית דינו של רבן גמליאל וכו'⁴⁰, ואמרו שמשון בדורו כשמואל בדורו⁴¹, ויש בזה מוסר לבני אדם, שלא יאמר אדם היאך נקבל דינו של פלוני? או היאך נקיים תקנתו של פלוני? ואין הדבר כן, שאין הדין של פלוני הדיין אלא הוא של ה' שצונו בו כמו שאמר כי המשפט לאלהים הוא⁴², ומשפט אחד הוא שנמסר מאיש לאיש במשך הדורות. והסבה השנית כדי להשמיענו במסכתא זו מוסר כל חכם מן החכמים ע"ה כדי

כתובות פו א ועוד. 46 שמתוך רוממות הדיין עד שאי אפשר להגיע אליו יתרבו בעלי זרוע והאלמים בידעם שאותם הנעשקים והנדכאים לא יוכלו להגיע אל השופט ואין מי שידון דינם. 47 על דרך "כל הגס לבו בהוראה הרי זה שוטה רשע וגס רוח". 47* "ואלתוכיל" ענינה "הכפיה". ובמקצת נוס' כנראה שלא הבינוה ותקנו "ואלתנביל" שאחד ממובניה "הכבדת עול" ובנדפס תרגם "ולענוש". 48 ראה מכות פ"ג מ"ב. 49 ראה כתובות פה א. 50 סנהדרין ה, ב.

37 נראה שסובר רבינו שגם עדות שיש בה דבר הוראה אסור או התר צריכה להיאמר בפני שלשה כדי שיקרא עליה שם עדות. אך אין צורך בה לשני עדים. שהרי כל אותם החכמים כל אחד לבדו העיד, ואין כאן המקום להאריך בענין זה. 38 "או דעא" בקש ממנו, נתפלל לפניו, בקש סיועו ועזרתו. 39 ראה סנהדרין סא א. 40 ראש השנה כה א בשניים. 41 שם כה ב. 42 דברים א יז. 43 ראה סנהדרין לב ב. 44 אבות פ"ה מ"ח וראה פירוש רבינו שם. 45 בכ"י תימן "עורכי". וראה

ואחר זבחים מנחות כסדר הכתוב⁵⁹. וכאשר גמר שחיטת הקדשים וכל הנספח לכך, דבר על שחיטת שאר הגשחטים, וגם זה כסדר הכתוב לפי שאחרי אמרו כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך אמר רק בכל אות נפשך תזבח⁶⁰, לפיכך הסמיך חולין למנחות, ואחר חולין בכורות כסדר הכתוב, כי אחר שאמר רק בכל אות נפשך וכו', אמר לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגגך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך⁶¹. וכאשר גמר לדבר בדיני קדושת הגוף דבר על הדמים שגם הם קדשים, ולפיכך הסמיך לבכורות ערכין, ואחר ערכין תמורה וגם זה כסדר הכתוב⁶². וכאשר גמר דיני סוגים אלה הסמיך להם מסכת כרתות ובה מנה כל המצות שיש בהם חיוב כרת וכל הנספח לאותו ענין. וטעם קביעתו ענין זה בסדר קדשים לפי שכל שחייבין על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת חוץ מכמה אחדים כמו שיתבאר שם. ואחר כריתות מעילה, לפי שהדברים שחייבים עליהם מעילה קלים מדברים שחייבים עליהם חטאת. ואחר מעילה מסכת תמיד, ואיחר אותה לפי שאין בה דינים ולא איסור ולא התר, אלא ספור היאך היה התמיד קרב כדי לנהוג כך תמיד, ואחר תמיד מדות, ואין ענינה אלא ספור מדת המקדש וצורתו והיאך בנינו, והתועלת בכך שכשיבנה לשמור בו אותה צורה ואותו היחס⁶³, כי אותו היחס מאת ה'⁶⁴ כמו שאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל⁶⁵. וכאשר גמר דיני קרבנות הבהמה וכל הנספח לכך ותיאור הבית שבו מקריבים אותם הקרבנות הסמיך

צריך השופט להיות כרופא הבקי, כי הרופא הבקי כל זמן שהוא יכול ואפשר לו לרפות במיני מזון לא ירפא על ידי סמים, ואם יראה שהמתלה כבדה מכדי לרפותה במיני מזון אז מרפא בסמים קרובים למזונות כגון מיני משקאות ותערובות ריתניים מתוקים, ואם ראה שהחולי כבד יותר ושדברים אלו לא יתגברו עליו וירפאוהו ישתמש בסמים יותר חזקים ומשקה את החולה את ה"סקמוניה"⁵¹ וחלב הפקועות⁵² וה"צבר"⁵³ וכיוצא בהן מהרפואות המרות הנגעלות. כך הדין ישתדל לפשר, ואם לא יוכל אז ישפוט בנחת וישפיל עצמו וידבר עם בעלי הדין דברים רכים, ואם לא יוכל מפני קשיות אחד היריבים הרוצה לנצח את חברו שלא כדין או יתגבר עליו ויכביד עולו כמו שאמרנו. וראוי לדין שלא ירבה ברדיפת תאות העולם ואהבת הממון וההתרברבות, כמו שאמר הכתוב שונאי בצע⁵⁴, ואמרו ע"ה מלך במשפט יעמיד ארץ⁵⁵ אם דומה הדין וכו'⁵⁶. וכיון שהדין צריך לכל דברי מוסר אלה להתנהג בהם, כמה נאה סדור אבות אחר סנהדרין וכל הנספח לה שהיא כוללת כל דברי המוסר הללו, ונוסף לכך דברי מוסר המביאים לידי פרישות בעולם, וכבוד התורה⁵⁷ ולומדיה ולכל מעשה הצדק ויראת שמים. וכאשר גמר דברי המוסר לדיינים דבר על שגגתם, לפי שמטבעו של אדם לא יבצר שלא יחטא, ולכן קבע הוריות אחר אבות, ובה חתם סדר נזקין. **ובזה נשלמה חלוקת הדברים בסדר נזיקין**

שמונה מסכתות.

אח"כ נתעסק בחלוקת הדברים בסדר קדשים. והחל בקרבנות הבהמה⁵⁸ והיא מסכת זבחים.

גם לתרגם "הלמוד" או "החכמה". 58 בדפוס "הכהנים" ומעתיק הספר שהיה לפניו העתיק מכ"י אוכספורד וטעה ונחלפה לו הבית בכף, והאלף בנון כי רבינו כתב במלה זו סוג אלף המתחלף בנון "אלבהאים". 59 ראה ויקרא פרקים א—ב. 60 דברים יב יד—טו. ובדפוס: והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו עולותיכם וכו'. והוא נוס' מה"ק, וכבר מחקו רבינו ותיקן כלפנינו. 61 שם יב יז. 62 ויקרא כז. 63 הכונה יחסיות מדות האורך והרוחב, אע"פ שיכולים להוסיף על העורות צריכים לשמור שיהא גדלן באופן יחסי כבנין הראשון. ובהלכות בית הבחירה פ"ו הל' י—יב לא הזכיר תנאי זה. 64 "מן קבל אלהה" ר"ל ע"י נביא. ובנדפס "ברוח הקדש". 65 דברי הימים א כח יט.

51 ק. "אלסקמוניא" ידוע בשמות רבים, ונקרא בערבית "מחמודה" והשם סקמוניא הובא לערבית מיונית *Gkammoia* ונזכר בפרקי משה 3, 13. קצרת 9, 11 X, 1X5. בלטינית נקרא *Convulvuu Scammonial—Conv* *olulacea*. 52 "שחם אלחנטיל", משמש לשלשול חזק, והוא תמצית מעי הפקועות ואינו שמן פקועות כי השמן מופק מן הזרעונים, ויש לו עוד כמה שמות בערבית, ונקרא *Citrullus Colocynthis Schard* 53 הוא שם כללי למיץ של כל צמח מר ונקרא *aloe* נזכר בפרקי משה 13, 13 בפרט המין הסוקוטריני. וביחוד של *Aloe eVral* והסוקוטריני בא מן האי *Socotora* מיץ מרוכז זה משמש עד היום רפואה משלשלת ומעוררת את דם הנדה. 54 שמות יח כא. 55 משלי כט ד. 56 בתובות קה ב. 57 אפשר

זרע⁶⁹. וכל אלו הטומאות שקדמו כוללות כל הגוף, כלומר שאם נגע בהם האדם נטמא כולו, ובא לדבר בדיני טומאת אבר אחד בלבד, ולכן הסמיך לטבול יום ידים. ואחרי ידים עקצים⁷⁰, ואיחרה לפי שכולה נלמדה בדרך העיון⁷¹ ואין לה עיקר מפורש בתורה, ובה סיים ספרו, ובוה נשלמה חלוקת הדברים בסדר טהרות שתיים עשרה מסכתא, **נמצא כלל מסכתות המשנה ששים ואחת⁷²**. ומספר הפרקים חמש מאות ועשרים **ושלשה⁷³**.

וראה שלא להזכיר משמות המקבלים אלא היותר קרובים אליו, משמעון הצדיק והלאה. ועשה דבריו בה כלומר במשנה דברים קצרים הכוללים ענינים רבים, והיתה ברורה אצלו מרוב חדות שכלו ורוחב בינתו, אבל מי שלמטה ממנו הנה היא קשה עליו, לפי שתכמים הראשונים לא היו מתברים אלא בשביל עצמם. לפיכך ראה אחד מתלמידיו והוא ר' חייה לחבר ספר ללכת בו בעקבות רבו, לבאר בו מה שאינו ברור בדברי הרב, והיא התוספתא. ונתכוון בה לבאר המשנה ולהוסיף ענינים שאמנם אפשר ללמד מן המשנה אבל אחרי יגיעה, וחדשם כדי ללמדינו איך ללמוד ולחדש מן המשנה. וכך עשה גם ר' אושעיא. וגם רב חבר בריתא והיא ספרא וספרי. ורבים זולתם כמו שאומרים כי אתא ר' פלוני אתא ואיתי מתניתא בידיה⁷⁴. אבל אין בכל הבריתות הללו כמתק לשון המשנה ולא כסדר עניניה וקיצור לשונה, ולפיכך נעשית היא העיקר כלומר המשנה, וכל אותם החבורים טפלים לה. והיא החשובה בעיני הכלל, ובהשואה לאותם החבורים ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה⁷⁵. וכל מי שעמד אחרי ואחרי אותה החבורה הנכבדה לא היתה מטרתו אלא להבין דברי המשנה, ולא חדלו דור אחר דור מלעיין בה ולפרשה, כל חכם לפי ידיעתו והבנתו, ונחלקו במשך השנים בפירוש מקצת הלכות שבה. ולא היה דור שלא עיין בה וחדש ממנה חדשים ולמד ממנה למודים, עד שהגיע הזמן לרבינא ורב אשי שהם סוף חכמי תלמוד.

לכך מסכת קנים, וכל ענין אותה המסכתא בדיני תערובת העופות אם נתערבו קרבנות העוף זה בזה, ואיחרו לפי שאינו דבר הכרחי, שאפשר שיתערבו ואפשר שלא יתערבו, ועוד שכל דיניהם מעטים מאד כמו שיתבאר במקומו. ובה סיים סדר קדשים. ובוה נשלמה חלוקת הדברים בסדר קדשים אחת עשרה מסכתא.

אח"כ נתעסק בחלוקת הדברים בסדר טהרות, והתחיל בכלים, וענינה למנות את כל אבות הטומאות, ומה הוא המקבל טומאה ומה אינו מקבל טומאה, כדי שכשידבר להלן בדברים המטמאים⁶⁶ נדע מה הם הדברים המקבלים טומאה ודברים שאינם מקבלים טומאה. ואחר כלים אהלות, והיא בדיני טומאת מת, והקדימה מפני שהיא החמורה שבטומאות. ואחריה נגעים והיא דיני טומאת צרעת, לפי שהמצורע מטמא באוהל, והרי יש בו מעט דמיון לטומאת מת כמו שיתבאר במקומו. וכאשר גמר טומאת מת והדומה לה דבר על הטהרה ממנה⁶⁷ כלומר פרה אדומה, לפיכך הסמיך לנגעים מסכת פרה. וכאשר גמר דיני טומאות חמורות והטהרה מהם דבר בטומאות קלות שאין בהם אלא הערב שמש, ולפיכך הסמיך למסכת פרה מסכת טהרות. וקרא אותה טהרות לשון נקיה, כי בה מדובר בדיני טומאות, ועוד שידיעת הטומאות מביאה לידי טהרה⁶⁸. ופן יחשוב החושב שקריאת כל הסדר סדר טהרות ומסכתא אחת ממנו טהרות אינו נכון, לא, אין זה בלתי נכון אצל בעלי ההגיון, כי יש שהפרט בקרא בשם הכלל. וכאשר גמר טומאות חמורות והטהרה מהן, ודבר בטומאות הקלות, הסמיך להן סדר הטהרה מהם, ולפיכך הסמיך מקות לטהרות. ואיחר גדה אחר טומאות אלו לפי שהיא טומאה שאינה כוללת כל מין האדם, ולפיכך הסמיך נדה למקות. והיה ראוי להסמיך לנדה זבים, אבל הקדים מכשירים לפני זבים מפי שהכתוב הקדימם, כי מכשירים עיקרם בויהי ביום השמיני, וזבים בזאת תהיה תורת המצורע. ואחר זבים טבול יום, כמו שאמר ה' זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת

העירותי על מלה זו כמה פעמים. **72** **ושלש הבבות נמנות אחת.** **73** והדפוסים מונים תקכ"ד מפני שמנו פרק אנדרוגינוס כפרק רביעי דבכורים. ולפני רבינו אינו משנה. **74** ראה לדוגמא סוכה גז א. **75** שיר השירים

66 בדפוס בבל קטע זה, ושם לא הבין את המקור. **67** טומאת מת. **68** קטעים אלה נתבלבלו בדפוס. **69** ויקרא טו לב. **70** ק. עוקצין. **71** "בקי"א" הכונה באחת המדות שהתורה נדרשת בהם או בסברא. וכבר

שם מערכת גדולים ג הגדולים מט

בספריהם. ותלמיד הרב הי' גדול הדור הגאון מה' דוד אופנהיים. ועשה הקדמה נפלאה בתשובת הרב. ובצמח דוד הזכירו בשנת תנ"ב.

מה' גרשון הרב המחבר שו"ת עבודת הגרשוני וכו' היה מחריפים הראשונים בימי הגאון מה' העשיל ולבו כלב האריה ומשנתו סדורה, כ"כ הרב פנים מאירות ח"ג סי' י"א.

(יז) רבינו גרשון ממיץ. (עיין גדולי לותי"ר בקו"א).

(יח) מהר"ר גרשון קאבלעניץ. תלמיד הרב שבות יעקב ז"ל ויש לו כמה תשובות בשבות יעקב ח"ב. ומקורב נדפס ס' קרית חנה מתשובו'.

קונטרס אחרון

(א) גאון. אמרו קדמונינו שבחרו בשם זה שהוא גימטריא ששים לרמוז שהוא בקי בשישים מסכתות. ועמ"ש אני בעניי לפנים בראש הועד בהאי מנינא ע"ש באורך (עיין גאונים להלן).

(ב) גאון סתם כשמביא הרי"ף יש מי שכתב שכונתו על רבינו האי גאון.

(ג) גאוני לותי"ר. רבותיו של רבינו מאיר חתנו של ר"י הלא אב אחד לרשב"ם ור"ת וריב"ם. כ"כ בשבלי הלקט סי' י"א ובתשובת מהרש"ל כתב דגדולי לותי"ר רבותיו של רש"י וכו' כמ"ש בנדפס ע"ש. (עיין גדולי לותי"ר).

(ד) גאוני הראשונים. כתוב קודם פסקי סוטה שנדפסו להרב המאירי ובהליכות אלי שהוא על רבינו האי, ואינו מתישב כל כך דרבינו האי אחרון הגאונים. אלא אפשר

(יג) רבינו גרשום בר יהודה מאור הגולה. כתוב בתשובות מהרש"ל סי' כ"ט שקבל מרבינו האי גאון ובצמח דוד כתב שרגמ"ה ורבינו נתן בעל הערוך תלמידי רבינו חננאל. ועיין בפירש"י ביצה סוף דף כ"ד. וכתוב בתוספות שאנץ דרגמ"ה רבה דרביה דרש"י, ורגמ"ה פירש כל התלמוד ויש אתנו פירושו על כל סדר קדשים כ"י. ובס' שבלי הלקט ח"א וח"ב כ"י מביא הרבה תשובות ממנו ז"ל וגם אומר שמצא בפסקים של רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל, נראה שחיבר פסקי הלכות מלבד תשובות לכל שואל. ובתשובות מהר"ם ד"פ מביא כמה תשובות מרגמ"ה.

רבינו גרשום מאור הגולה תלמיד רבינו יהודה בר מאיר הכהן הזקן ונקרא רבינו ליאוני כן כתב בתשב"ץ למהר"ם סי' תקע"ד תקע"ה. וראיתי בס' מצרף לחכמה להרב יש"ר בהקדמת נובלות שמפירושו קצר וחיבר רש"י על הש"ס. ואנכי איש צעיר ראיתי פי' רגמ"ה כ"י על סדר קדשים ומתוך הפי' הנזכר יראה דליתנהו להני מילי. אלא דרש"י מדעתו הרחבה וקבלת רבותיו עשה את כל הכבוד הזה.

(יד) הרב גרשון צונצינו. (עיין תוס' שאנץ בח"ב).

(טו) רבינו גרשום בר שלמה. אבי רלב"ג חתנו של הרמב"ן, חיבר ספר שער השמים וכמ"ש בשה"ג ח"ב במערכת שי"ן אות ג"ן (עיין שער השמים בח"ב).

(טז) מהר"ר גרשון אשכנזי. אב"ד דק"ק מיץ. חיבר שו"ת עבודת הגרשוני ספר תפארת הגרשוני וספר חדושי הגרשוני. ושקיל וטרי בתשובותיו עם הרב ש"ך בסי' קי"ו וסי' קי"ח. גם בתשובות חות יאיר ושער אפרים שקיל וטרי בהדייהו כמבואר

נחלת אגדות רבה בר בר חנה שדה שצא

שולט בו, ואין יכול לקטרג עליו. ושמעתי ממהר"א הלוי, שלבך אומרים: "מזמור לדוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני", במזמור קל"א, לרמוז על זה כי מי שאין בו גאווה אין סמאל שעולה קל"א שולט בו. ע"כ.

ומסביר את הדברים הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זי"ע (הובא בהקדמתו של בעל האמרי יוסף לספר ליקוטי תורה וש"ס למהרי"א), כי מובא במסכת סוטה (ה.). שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עניו ושפל רוח, אבל על המתגאה אמרו: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם.

נמצא, שהמתגאה גורם להסיר ממנו את השגחתו יתברך, ומצינו בקידושין (ל:), יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. מבוואר מזה, שאין בכוח אנושי להתגבר על היצר ללא עזר אלוקי משמיא. אבל בעל גאווה גורם שאין הקב"ה רוצה לדור עמו, וממילא אין לו עזר מאת ה' להתגבר על יצרו ועל כרחו נכשל הוא בכל העוונות.

וכבר העירו המפרשים כי רעיון זה נמצא בדברי רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער א' אות כ"ז) בענין גנות הגאווה וז"ל: והטעם, מלבד כי הגאווה גורמת חטאים, המידה עצמה חטאת, כמו שנאמר (משלי ט"ז, ה') "תועבת ה' כל גבה לב", ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו, כי אין עזר ה' עמו **אחרי** אשר הוא תועבת ה'. עכ"ל.

כמו כן ממשיך ואומר שהראם הטיל גלל וסתם את נהר הירדן. ויש לפרש, כי על ה"ירדן" כתב בספה"ק מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן - אופן ס"ג): סוד ירדן, בגימטריא י' פעמים הוי"ה. ע"כ. כלומר, ירדן מורה על השראת השכינה על האדם שיש בו עשר ספירות, אולם בעל גאווה שמסיר את השכינה מעליו, גורם הוא להפסקת השפע של הירדן היא השכינה הקדושה.

האגדה החמישית:

ואמר רבה בר בר חנה, אני ראיתי צפרדע, שהיתה גדולה ככרך של הגרוניא. וכרך של הגרוניא כמה היה? שישים בתים. בא תנין ובלע את הצפרדע. באה עורב (נקבה) ובלעה את התנין, ועלתה וישבה על אילן. בוא וראה כמה רב כוחו של האילן. אמר רב פפא בר שמואל, אם לא הייתי שם, לא הייתי מאמין.

יש לפרש שישים בתים רומזים לשישים מסכתות הש"ס. כמו שדרשו חז"ל במדרש (שיר השירים ו, כא) על הפסוק בשיר השירים (ו, ח'): "שישים המה מלכות" - אלו שישים מסכתות, ועלמות אין מספר - אלו הברייתות.

וכתב, ר' מנחם מנדל משקלוב (בהקדמתו למסכת אבות עם פירוש הגר"א): ושמעתי מפה קדוש

של אדמו"ר גאון העולם רבינו הגדול והקדוש החסיד זלה"ה, טעם למה שקראו

לכל ראשי הדור שאחר זמן התלמוד בשם גאון, על פי מה שאמרו במדרש שיר השירים:

שישים המה מלכות, אלו שישים מסכתות של הלכות כו'. עיי"ש. ובדורות הראשונים

שצב   גחלת   תנאים ואמוראים   שדה

שאחר זמן חיבור התלמוד לא סמכוהו לאחד שינהיג כל דורו, עד שהיו סדורים לו כל הששים מסכתות בעל פה ... ולכן קראו לראש הדור שלהם בשם גאון, שעולה במספרו ששים, לרמוז על ששים מסכתות הנ"ל. עכ"ל תלמיד הגר"א מפי רבו.

המאירי כותב בסדר הקבלה: מהם בתלמוד תלתא סדרי, ר"ל מועד נשים נזיקין, והוא היה נקרא אצלם חכם. ומהם בתלמוד ד' סדרי, ר"ל בתוספת סדר קדשים, והוא היה נקרא אצלם רב. ומהם בתלמוד שתא סדרי, ר"ל בתוספת סדר זרעים וטהרות, ואז היה ראוי להקרא גאון. רמז לששים מסכתות שבששה סדרי, כמנין גאון. אלא שאף על פי כן לא היו קורין אותו כן, אלא אם כן נסמך מפי גאון בהסכמת הישיבה.

בא רבה בר בר חנה ומלמד אותנו, איך נצליח להשיג ולדעת את כל הש"ס, את כל שישים המסכתות, וזאת על ידי הצפרדע שבולעת שישים בתים, צפרדע רומזת למסירות נפש, כמו שמצינו בפסחים (נג:): עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו 'זבאו ועלו בביתך וגו' ובתנוריק ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור? הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה.

כמו כן התנין שבולע את הצפרדע והעורב הבולע את התנין, שניהם מרמזים על אכזריות, כמו שמצינו במסכת כתובות (מט:), במסגרת דיון בדבר חובת האב לפרנס את בניו הקטנים, התבטא רב יהודה: "יארוד ילדה ואבני מתא שדיא?!!" ובפירושו של רש"י: "התנין הוליד תולדותיו והטיל פרנסתן על בני העיר?!", וכותב רש"י: והוא אכזרי על בניו. כמו כן העורב, מובא בעירובין (כב.) עה"פ "שחורות בעורב", במי אתה מוצא תורה במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב.

ובסופו של דבר עומד העורב על האילן, והאילן הוא עץ החיים - התורה, "עץ חיים היא למחזיקים בה", והיינו על ידי לימוד מתוך מסירות נפש, זוכה לבלוע את כל שישים מסכתות הש"ס.

מוסיף רב פפא בר שמואל, שרק מי שהיה שם, והגיע למעלה זו, יודע כי זו הדרך היחידה להגיע להשגות ולגדלות בתורה הקדושה.

האגדה השישית:

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת היינו מהלכים בספינה, וראינו דג אחד. שהתיישב לו שרץ קטן על נחיריו ומת אותו דג. ושטפו המים את הדג והשליכוהו לחוף, ובנפילתו, מחמת גדלו, נחרבו ממנו ששים עיירות וששים עיירות אכלו מבשרו וששים עיירות מלחו מבשרו כדי שלא יתקלקל ומילאו שלש מאות חביות שמן מגלגל עין אחת. וכאשר חזרנו לאותו מקום שנים עשר חודש אחרי כן, ראינו שהיו מנסרים מעצמותיו קורות לבנות מהן סוכות, והתיישבו בהן כדי לבנות שוב את העיירות שנחרבו.

הקדמת הגאון ר' מנחם מענדל משקלאוו זצוק"ל

(המו"ל פירוש הגר"א לאבות והגהות הגר"א למסכתות קטנות, שנת תקס"ד)

כתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לספר היד ז"ל, כל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם נקראו בשם גאוני, עכ"ל, ושמעתי מפה קדוש של אדמו"ר גאון העולם רבינו הגדול והקדוש החסיד זלה"ה, טעם למה שקראו לכל ראשי הדור שאחר זמן התלמוד בשם גאון, ע"פ מ"ש במדרש שיר השירים, "ששים המה מלכות" (שה"ש ו' ח') אלו ששים מסכתות של הלכות כו' ע"ש. ובדורות הראשונים שאחר זמן חיבור התלמוד, לא סמכוהו לאחד שינהיג כל דורו עד שהיו סדורים לו כל הששים מסכתות בעל פה, שהם כל התלמוד אשר נכללו בס' כל התת"ק סדרי משנה ששנו דורות הראשונים, וכל הברייתות והתוספתות ליכא מידי דלא רמיזו במתניתן וגמרא הקדושה, ולכן קראו לראש הדור שלהם בשם גאון, שעולה במספרו ששים לרמז על ששים מסכתות הנ"ל.

והנה כאשר השמש נראה בעליל מאיר בחצי השמים, כן ידוע לכל רואי פני המלך הוא אדמו"ר הגאון האמיתי רבן של כל הגולה רבינו אליהו החסיד זלה"ה אשר המקום היה בעזרו, שזכה לדברים הרבה על עסקו בתורה לשמה, ובכל כחו עבדה ושמרה, הוא ניהו עובד אלהים ששנה בפרקו כמה וכמה פעמים מאה ואחד, וכל מדותיו היו כעין מדות הראשונים נוחי נפש, שמעודו לא הסתכל חוץ לד"א, ולא הלך ד"א בלא תורה ובלא תפילין, ולא שח שיחה בטילה מימיו, ונתן נפשו על כל דבר ודקדוק מן התורה, ולא אז עינו ולבו מלהגות ולעיין בתורה יומם וליל כל ימי חייו, עד אשר ניתנה לו התורה במתנה ונחליאל, ונעשה כמעין המתגבר מיום ליום ומשעה לשעה, עד שנתגלו לו רובי חדרי תורה ושכיותיה וגנזי חמודיה אשר היו טמונים וגנוזים מימי קדם, ומשנתו היתה סדורה לו בפיו ובלבבו כל תלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרא וספרי ותוספתא וכל המדרשים והזוהר ור"מ וז"ח והתיקונים וספר יצירה ופרקי ר"א. כללו של דבר כל דברי התנאים והאמוראים הנמצא אתנו בנגלה ובנסתר כולם נכוננו יחדיו על שפתיו ערוכה בכל ושמורה בלבבו. והוסיף לקח לספור אותיותיהם, ולשקול במאזני שכלו שכל הקודש. וכל דבר גדול מעשה בראשית ומעשה מרכבה בכולן הוו נהירין ליה שביילי דרקיע. והעולה על כולם כי ליכא מידי בשיטות הש"ס ומדרשים ורזי דרזין דלא הוי רמיז ליה באורייתא על כל קוץ ותלי תלין, כאשר שמעתי מפיו הקדוש והטהור, שיש תר"ך עמודי אור ולכל אחד שם בפני עצמו, והוא ידע שם של כל אחד ואחד ואיה מקומם גנוזים בתורה שבכתב, ולא גילה זה לשום איש*. דברים רבים כהמה, אשר שמענו מפיו הקדוש, שלא רצה לגלותם לשום

* וכי רבי ישראל משקלאוו בהקדמתו לפאת השולחן ז"ל, ולא יכולתי להתאפק מלהודיע סיפור אמיתי נפלא אשר שמעתי מפה קדוש תלמיד מובהק של רבינו הקדוש רב חביב נוח נפש צדיק הרב הה"ג החסיד המקובל הגדול המפורסם בעולם כבוד מו"ה מנחם מענדיל זלה"ה מירושלים ת"ן מסכת אבות דרבי נתן ע"פ הגר"א המבואר <מאורי אור> / אתרוג, מאיר - אליהו בן שלמה זלמן) הגר"א) {עמוד 13} (726077) הודפס מאתר אוצר החכמה

איש צמח וגו'. ומתחתיו יצמח הרי שני צדי"ק. צמח צדיק הוא ג"כ שני צדי"ק. עשרים וארבעה ספרים. חומשי תורה. ה' מגילות. תהלים. משלי. איוב. דניאל. עזרא. ד"ה. יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ישעיה. ירמיה. יחזקאל. וספר יונה

למשה, (שמות ג טז) פקד פקדתי

אתכם. צ"ן, (זכריה ו יב) הנה איש

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

פקד פקדתי אתכם. ובתנחומא כאן הגירסא פ"ף ליוסף שנאמר פקד פקדתי פקד בעוה"ז פקדתי לעוה"ב. ועי' שמ"ר פר' ג' ס"ח ע"י מ"ש"ש. וכן מפורש בתנחומא כאן וכאן במדרש חסר זה וכל הדרשה ע"פ מדת גימטריא ונוטריקון ושייכות כל מאמר זה

למשה, (שמות ג טז) פקד פקדתי

אתכם. צ"ן, (זכריה ו יב) הנה איש

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

צמח שמו וגו', זה משיח, ואומר

מסורת המדרש כה"ק כוונתו על הנתיבות (עין שפ"ר פ"ו פסוק ט' סימן ז'). כו' אגדת גלגלים פ' י"ג. ז"ר פסטה מ"ד. ויק"ר פסטה כ"ח סימן ד'. ילקוט לר"ק רמז ע"ג ורמז ע"ז. מדרש תהלים מזמור ק"י.

חידושי הרש"ש

כא ששים המה מלכות ששים מסכתות. כחיות פסוק אחת הוא הגירסא של הלכות והכוונה לשלול מס' אבות שאינה מדברת מהלכות ויהיה החשבון מכוון אם הג' בכות לאחת תחשבה ע"י ע"ז ד' א' וז"ל ערוגות הכבש בפ"ט ויהיה הש"ס נחלקים לששים מסכתות מלבד אבות אשר היא משלים וד"א כו' ע"ש. גם יש לישב מספר הששים עפ"י הנוסחאות שהביא הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שמש' מכות אינה מס' בפ"ע רק היא נקשרת עם מס'

חידושי הרד"ל

כא חוץ מן יונה שהוא בפ"ט ע"כ ואפשר בפני שסובר שהוא היה הראשון בזמן לכל נביאי תרי עשר (ולא פ"ל מה שדרשו שיזאל בן פתואל הוא בן שמואל הנביא) ולכן מנו אותו בפ"ע בכלל כ"ד והשאר היו מפלים לו. רק בכלל חמשים מנה גם "א אלו. וששה סדרים ותשעה פרקים דת"כ. היינו שספרא שהוא ת"כ היה נחלק אצלם לששה סדרים ופ' פרקים וכן בה"ג סוף הספר מנה פ' דבורים ת"כ (ויו"ש בקדושין ל"ג שני שלישי שליש שניתי לו בתרי"ג שהיו תולקין ת"כ לשלשה חלקים של שלשה שלשה שהם תשעה) (ובת"כ שלנו נשאר זכרונם עדיין שנרשם באיזו מקומות דבורא דנדה דחטאת וכו"ב). שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלים. שככ"א מהן היו שנים פנים אחרות של דרשות. וביין רוקח להרוקח גרם פ' מדרשות וכמ"ש בתקנים (קב"ג) תמנן ספרי דאגדתא. שמונה עשר ושלוש מאות הוא אליעזר. נדרים (לב).

אמרי יושר

שר חמשים. אינו מבין המספר רק ע"ז הירד"ך כ"ד ספרים בחשבון תרי עשר לספר אחד הסר משם יונה שהוא נבואה לנביא נשאר לנו י' יתרים הרי ל"ד ושייתא סדרי משנה הרי פ' ועשר פרשיות של ספר תורת כהנים ספר ויקרא כי הוא חמור וסיפרא דבי רב מחובר עליה והם ויקרא צו שמיני תריע מצורע אחרי מות קדושים אמור הרי סיני בחוקתי העוסק בכל אלו הוא שר חמשים.

איש צמח וגו'. ומתחתיו יצמח הרי שני צדי"ק. צמח צדיק הוא ג"כ שני צדי"ק. עשרים וארבעה ספרים. חומשי תורה. ה' מגילות. תהלים. משלי. איוב. דניאל. עזרא. ד"ה. יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ישעיה. ירמיה. יחזקאל. וספר יונה (דחשיב ליה בפני עצמו) הרי כ"ד. ואחד עשר מתרי עשר לבד מיונה הרי ל"ה. וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים הרי החמשים. ועיין במת"כ. [ששים מסכתות. הגה ס"ג מסכתות הם כשתא סדרי. רק דתלתא כבא נחשבים למסכת אחת כדאי' בגמרא. וכן מעשרות ומעשר שני נחשבים לחדא מסכתא. ועי' שם הגדולים להרב חיד"א ז"ל]. (שמונים בתי מדרשות. דרש פלגשים כלשון נוטריקון פלג שם. על שם שבתו מדרשות חולקים ופליגי אלו על אלו. אלו אוסרים ואלו מתירים כאיובים בשער). [שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלים. והרוקח ז"ל (בס' וין הרקח) גרס פ' מדרשות (דבתי מדרשות היו בירושלים ת"פ כמנין מלאתי כדאיתא באיכה רבתי (זכירושלמי) וכן הוא בתקוני זוהר דף קמ"ד תמנין ספרי דאגדתא דהוי בירושלים]. כנגד פתחיה. פ"י כל כך פתחים היו לירושלים ובתי דינים ובתי מדרשות היו קבועים בשער העיר (כמו שמצינו אצל מרדכי וזולתו). (כמ"ש ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים). ואע"פ שבסוף יחזקאל כתיב ששים עשרים היו לירושלים. זהו לעתיד כשיבנה מחדש. [ששים בתי מלכות ששים מסכתות ושמונים פלגשים שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלים כנגד פתחיה. עמ"כ. והרבי ז"ל מאפסא פ"י כנגד פתחיה ר"ל כנגד הפתחים של הם' מסכתות דהיינו התהלת הששה סדרים. דהיינו סדר זרעים מתחיל במ"ם (מאימת) כוונת ביו"ד (יציאות) נשים בחי"ת (חמש) נזיקין באל"ף (ארבעה) קדשים בכ"ף (כל) טהרות באל"ף (אבות) והמה בגימטריא שמונים]. משנה החיצונה. ר"ל מה שלמרו היחידים חוץ לאלו בתי מדרשות. הוא אליעזר. שמונין אליעזר י"ח ושלוש מאות. כן הוא נב"ד פ' מ"ג. ונדרים דף ל"ב. זהו דכתיב וירדפו עד הן ולא כתיב וירדפו (יפ"ת).

עקב אשר שמע אברהם בקלי מש"ש. עקב אשר שמע. מנין עקב ע"י ב"ד פור' למ"ד

מתנות כהונה כהנים נמחר על כל אוחו הספר כמו שכמוז נערך ערך ספר וא"כ הטוב לומר שנר"ך להגיה פה ועשרה פרקים דת"כ והנה מה שאמור חוץ מן יונה ר"ל שאינו מן המנין כלל ליחשב במספר הנביאים מטעם שכחתי נשם הרד"ק ואע"פ שנכתב ונקטר במספר מרי עשר היינו מטעם שאמרנו חו"ל דל"כ יאבד וכו' אידי דזוטר ולכן אמר שהוא כפני עצמו ענין נבואה נפרדת מן שאר י"א ולכן נמסרם לא יחשבו זה נחיישב על הדעה יומר משנאמר שנחשב לספר בפני עצמו מפני שנאמר על א"ה זה לא יעלה על לב משכיל לחשוב נחמיה לספר בפני עצמו מפני שנאמר על א"ה כמו שמצואר מחוכו וגם לא מלינו אחד מהמחברים שמנחו בפני עצמו ולב המהסס יחוקר וימצא כי כן הוא אכן בתנחומא גרמין ג"כ ט' פרקים דת"כ. בתי מדרשות. דריש פלגשים נלשון נוטריקון פלג שם ע"ש שנכתב מדרשות תולקין ופליגי אלו אוסרין ואלו מתירין כאיובים בשער. כנגד פתחיה. כן פתחים היו לירושלים ובתי דינים ובתי מדרשות היו קבועין בשער העיר כמו שמצינו אצל מרדכי וזולתו בכל מקום ואע"פ שבסוף יחזקאל כתיב ששים עשרים היו לירושלים זהו לעתיד כשיבנה מחדש. [ששים בתי מלכות ששים מסכתות ושמונים פלגשים שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלים כנגד פתחיה. עמ"כ. והרבי ז"ל מאפסא פ"י כנגד פתחיה ר"ל כנגד הפתחים של הם' מסכתות דהיינו התהלת הששה סדרים. דהיינו סדר זרעים מתחיל במ"ם (מאימת) כוונת ביו"ד (יציאות) נשים בחי"ת (חמש) נזיקין באל"ף (ארבעה) קדשים בכ"ף (כל) טהרות באל"ף (אבות) והמה בגימטריא שמונים]. משנה החיצונה. ר"ל מה שלמרו היחידים חוץ לאלו בתי מדרשות. הוא אליעזר. שמונין אליעזר י"ח ושלוש מאות. כן הוא נב"ד פ' מ"ג. ונדרים דף ל"ב. זהו דכתיב וירדפו עד הן ולא כתיב וירדפו (יפ"ת).

מתנות כהונה

איש צמח. סיפיה דקרא ומתחתיו יצמח הרי שני צדי"ק נחמ צדיק והרי ג"כ שני צדי"ק ועיין עוד מזה בערך ערך חמש. שר חמשים. פסוק הוא ישעיה ס"י ג'. עשרים וארבעה ספרים. חמשה חומשי מורה ה' מגילות תהלים משלי איוב דניאל עזרא דברי הימים יהושע שופטים שמואל מלכים ישעיה ירמיה יחזקאל וספר יונה דחשיב ליה בפני עצמו הרי כ"ד וי"א מתרי עשר לבד מיונה הרי ל"ה וששה סדרים ותשעה פרקים דתורת כהנים הרי החמשים והא דחשיב יונה לספר בפני עצמו נוכל לומר מפני שכולו נאמר על האומות ואין צו וכו' לשראל ואין בכל הנביאים כמוהו כמו שכח הרד"ק נרשם ספר יונה ואע"פ שנוצח נחום האלקושי היתה ג"כ על א"ה מכל מקום היתה על מלך אשור כמו שהוכיח שם הרד"ק והוא הנ"ל לשראל מאד והגלה אותם מלרס והקב"ה נקט את נחמטש ע"י נבוכדנצר ונבואה זו נאמרה על נחמה על נחמה זו מה שאין כן נבואת יונה וכו' נכתבו לפי גרסת הספר שגרס ט' פרקים דתורת כהנים ככל מהלך אפלא שאם ר"ל הפרשיות כפי אשר הם סדורים כמורת כהנים הלא יש ויש צו פרשיות הרבה מאד וגם א"ה לומר שר"ל הפרקים כמו שהם סדורים שמה שהמה יותר ויותר מהם והנה אמת נכון שר"ל הפרשיות כפי אשר המה סדורים כמורת ויקרא לו שמיני כ"י והמה י' עד סוף ספר ויקרא וספר חומ

זה סדר נזיקין, חכמה זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות, שבת ל"א סע"א, וראה בהקדמת התקוני זוהר ה' ע"א שנתנו סימן לסדר זה זמ"ן נק"ט.

אמנם מצינו עוד אסמכתא אחת לששת סדרי משנה במדרש שוחר טוב פ' י"ט אשר לפיה ישתנה סדורם שדרשו תורת ה' תמימה זה סדר נשים כו', עדות ה' נאמנה זה סדר זרעים שמאמין בחי העולם וזורע, פקודי ה' ישרים משמחי לב זה סדר מועד שכתוב בהן ושמחת בחגך, מצות ה' ברה מאירת עינים זה סדר קדשים שמאיר עיניהם של חכמים, יראת ה' טהורה זה סדר טהרות, משפטי ה' אמת זה סדר נזיקין, הנה לפנינו סדר אחר שסימנו נז"ם קט"ן ב).

וידיעת המוקדם והמאוחר בסדרים היא חשובה גם לחקירת ההלכה אם אמרינן יש סדר למשנה בשני סדרים ג), שאז אם המחלוקה בסדר נשים והסתם בסדר מועד, לסדור הבבלי לא הוכרעה ההלכה אחרי שזהו סתם ואחרי כן מחלוקת, אבל לסדור המדרש היא מחלוקת ואח"כ סתם שההלכה כסתם.

אולם כל הרגיל במדרשים ידע כי בכלל אין להוכיח סדורם מאסמכתא דרושית, ראה גם תוס' ברכות (נ"ד ע"ב) ד"ה ארבעה צריכין להודות.

וכבר נשאל רב שרירא גאון על סדור המסכתות שבכל סדר וסדר, אם נסדרו כהוגן, ומה טעם הקדימו כפורים (יומא) לשקלים וסוכה ליום טוב (ביצה) ושתיהן לראש השנה, וכן מסכת ומסכת שלא נסדרה עם חברתה לפי הענין, ועל זה השיב הגאון באגרתו הנודעת: לענין מסכייתא דחזיתון דאית בהון מוקדם ומאוחר רבי כד סדרינהו למתניתין לא סדרינן למסכייתא חדא בתר חברתה אלא חדא חדא תנייא באפי נפשה ולא ידעינן האי תני ברישא... ואי אית מאן דניחא לי לאקדומי ולאחורי הרשות בידו, ואע"ג דחזינן מסכייתא דקאמרינן מכדי תנא ממסכתא פלונית סלק כגון מסכת סוטה דקאמרינן בתלמודא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק, וכגון מס' שבועות דקאמרינן מכדי תנא ממכות סליק אלמא דיש סדר — — , והנה חסירה תשובת הגאון על זה, ויתכן שדעתו כי אך בהמסכתות אשר לא פורש בתלמוד טעם סדורה אז הרשות לאקדומי ולאחורי ד).

ב) ראה במדרש במדבר רבא פ"ג ט"ז ובהגהות הגרש"ש שם אות ל"ב, ועוד אסמכתא לסדר ששת סדרי משנה ראה בבעל הטורים עה"ת פ' תבא כ"ו י"ז, ועיין בסדור המסכתות שבתקון ליל שבועות אשר לא עמדתי בסדור.

ג) ראה מג"א אר"ח סי' תפ"ט ס"ק י"ז (ושם יש ט"ס וצ"ל ובסוף פ"ה דשבת וכוון לדברי הגמ' שם פ"א ע"ב), ועיין בב"ק ס"ט ע"ב שהביאו תרי סתמי דסתרי דמועד ודנזיקין ור"י פסק כסתמא דנזיקין והקשו בגמרא: מאי חזית דאזיל בתר הא סתמא ליעבד כי האי סתמא דמועד וכו', והנה אם נאמר שיש סדר מסדר משנה לחבירו מה מקשה הן ודאי האחרונה עדיפא ראה תוס' ביצה ב' רע"ב סד"ה גבי (ועיין בתוס' ע"ז כ"ב ע"א סד"ה אין מעמידין וברא"ש שם שמוכה כי נקטו שמש' עבודה זרה היא אחר מס' פרה, כלומר נזיקין אחרי טהרות (ראה מהרש"א שם) כאסמכתת השוח"ט) ועיין בכ"מ הל' רוצח פ"ט ה"א תוי"ט יבמות רפ"ג ד"ה ר"א וסוטה פ"ט מ"א, ובלח"מ הל' ערכין פ"ז הי"ז ובכללי התלמוד שלי יבואר.

ד) ראה ביד מלאכי כלל כ"ח שהביא כי אמרם אין סדר למשנה זהו אך במקום שהאמוראים נסתפקו לומר אולי נשנה המאוחר קודם אבל בסתם יש לנו לומר שנשנה על הסדר שלפנינו, והנה בתוס' יבמות מ"ב סע"ב ד"ה סתם ואח"כ מחלוקת כתבו דאך ר"י ס"ל שבתרי מסכתי מסתמא מחלוקת ואח"כ סתם היא אבל שאר אמוראי ס"ל דאין סדר למשנה, וכן נקטו בתוס' יסוד המשנה ועריכתה / מרגליות, ראובן בן משה {עמוד 24} (726077)

אמנם רבינו הגדול הרמב"ם בפתיחתו לפירוש המשנה השתדל לתת סדר למשנה.

ואם שאמרו חכמי התלמוד כי אין סדר למשנה, שלכן אין להכריע הלכה כסתם במסכת שנסדרה אחרי המסכת שבה המחלוקה, דעתו כי לא נודע איזו מסכת שנה רבי ראשונה בחתמו משנתו במסיבת חכמי דורו, אבל כאשר בא לסדר יחד לחוברת חלקי כל סדר אז איזו שיטה קבועה היתה לו לקו אשר על פיה סדרו, ובכל זאת אין להכריע מאשר הסדיר אז באחרונה כי הלכה כמותה, לאשר משנה לא זזה ממקומה כאשר כבר נקבעה בסגנון אם שהיא נשנית בראשונה, כאשר בהמסכתות שעוד חכמי התלמוד נתנו טעם לסדורם כמו סוטה אחרי גזיר וכדומה ובכל זאת אם היה מחלוקת בנזיר וסתם בסוטה לא אשתמיט אחד מרבותינו לומר כי אז היא כסתם אחרי מחלוקת שהלכה כסתם, וראה תוס' בבא מציעא ב' רע"א ד"ה שנים אוחזין ושבועות ב' רע"ב ד"ה מכדי תנא ובבא קמא ק"ב ע"א ד"ה אין סדר למשנה. ומעתה יש מקום לחקור על טעמו של רבינו הקדוש בסדרו החלקים הם המסכתות זו אחר זו מדי סדרו הסדרים, והוא להלך רוחו של הרמב"ם סדור הגיוני, והמתבונן בפתיחתו בחרזו ממסכת למסכת ימצא כי לא הביא גם טעמי חכמי התלמוד במקום שנתחו לומר ענין הסדור כמו בראש מסכתות תענית סוטה ושבועות, וגדולה זו ימצא כי הר"מ סידר גטין אחרי נזיר ואחרי גיטין סוטה ושלב סמיכות זו בנמוקו עם שהיפוך מבואר בתלמודן ראש סוטה באמרם מכדי תנא מנזיר סליק מ"ט דקא תני סוטה, ואין לתלות טעם זה בהוספה מאוחרת כי כבר היה כן בגמרא שם לפני רב שרירא גאון ראה אגרתו הנזכרת, וראה גם תוס' סוטה ג' ע"א סד"ה ר' ישמעאל, ובכלל ימצא המעיין כי כל הטעמים והנמוקים שכתב הר"מ הם כדרושים נאותים לכל חפצי הדורש, ולו גם נסדרו המסכתות בסדר אחר יוכלו כמו כן להשלב (בדרושה).

אולם המתבונן ימצא בכל סדר משנה סדר מלאכותי כי מה דאפשי מפרש

ברישא (גדרים ב' ע"ב), שהקדים רבי בכל סדר המסכתות הכוללות פרקים יותר

שבת פ"א ע"ב ד"ה והאמר ועבודה זרה כ"ב ע"א ד"ה אין וראה בר"ן גדרים ג"ד ע"ב ד"ה ולענין הלכה ורא"ש חולק רפ"ח.

(ה) לדוגמא: הנה כתב הר"מ שלכן נסדרה מס' גטין לפני קדושין מפני שהיה רצונו לילך על סדר הכתוב דכתיב וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, והנה כתוב זה הרי הוא מדבר בקדושין שניים אחרי שהוקדמו קדושיה הראשונים כי יקח איש אשה וגו', כן נסדרו בטהרת המסכתות אהלות נגעים וכו'. מקואות נדה מכשירין זבים וכו', ועל זה כתב רבינו שלכן הוקדם אחרי כלים אהלות, שענינם טומאת מת שהיא קשה מכל הטומאות ואחריה נגעים שיש בה קצת דמיון מטומאת מת, והלאה סידר אחרי מקואות נדה ואחרי נדה מכשירין בעוד שמהנכון היה לסדר אחר נדה זבים, לאשר הקדימו הכתוב שמכשירין בפ' שמיני וזבים בפ' מצורע, והנה לו נסדרו המסכתות כך נגעים ואחרי אהלות, והלאה נדה זבים ואח"כ מכשירין, היה כמו כן מקום לנמוקיו של רבינו כשנתליפם, כלומר לכן הוקדמה מסכת נגעים לאשר היא קודמת בתורה בפ' מצורע ואחרי אהלות המאוחרת בפ' חוקת (כן נקטו בתלמוד בכל מקום הסדר נגעים ואהלות ראה ב"מ נ"ט ע"א חגיגה י"ד ע"א ועוד), והלאה נסדרו נדה זבים זו אצל זו ביחס תוכנם שמתאימים יחד יותר מנגעים אחר אהלות. וראה בהקדמת המאירי למס' אבות (ווין תרי"ד צד ז') שסידר המסכתות בסדר אחר ושילב סמיכתם בדרוש, כן רבינו שלמה סירלייא בפתיחתו לפירושו שעל הירושלמי חלק ד', וכאמור מקצוע הדרושי הוא נאות לכל חפצי הדורש.

לפני המסכתות הקטנות (ז), ועל יסוד זה נבין אשר סידר איזה מסכת באחרונה בעוד אשר בהגיון לה משפט הקדימה על המסודרת לפנייה, כאשר סידר ראש השנה אחרי יומא וסוכה שתמה על זה השואל את רב שרירא גאון, וכן קדושין אחרי גטין וכאלו שנדחק בהם רבינו הגדול הר"מ ז"ל.

נקח מראש סדר מועד, הנה בראשונה סידר שבת כוללת כ"ד פרקים, אחרי עירובין י' פרקים, אחרי פסחים י' פרקים, אחרי שקלים ח' פרקים, אחרי יומא ח' פרקים, אחרי סוכה ה' פרקים, אחרי ביצה ה' פרקים, אחרי ראש השנה ד' פרקים, אחרי תענית ד' פרקים, אחרי מגילה ד' פרקים, אחרי מועד קטן ג' פרקים, ובסופו חגיגה ג' פרקים.

כן תתקיים ההנחה הזאת מבלי יוצא מן הכלל בסדר נשים. שבראשו יבמות כוללת ט"ו פרק, אחרי כתובות י"ג פרק, אחרי נדרים י"א פרק, אחרי נזיר ט' פרקים, אחרי סוטה ט' פרקים, אחרי גטין ט' פרקים, ובסופו קדושין ד' פרקים.

וכמו כן בסדר נזיקין, שנודע כי השלש בבות קמא מציעא ובתרא הנה חדא

מסכתא ראה ב"ק ק"ב סע"ב, ומבואר במדרש חזית פס' ראשו כתם פז כי נזיקין כוללת שלשים פרקים (ז), ולכן קודמת לסנהדרין שכוללת עם מכות שמנויה בכללה י"ד פרק (ח).

(ז) אחרי כתבי מצאתי שכבר העיר הרב ר' פנחס רוזובסקי בהמאסף „הגן“ על תכנית זה הסדר, והמעייין ימצא אשר השלמתי בישוב כל מוקשה וביחוד בסדר זרעים.

(ז) כמסכת כלים שבראש סדר טהרות שכוללת שלשים פרק, ובתוספתא שם נחלקת לשלש בבות, וראה רש"י משלי י"ז כ"ד עה"פ ועיני כסיל בקצה ארץ כלומר אין החכמה מצויה לפניו כי רחוקה היא ממנו איך אוכל לשנות נזיקין שהיא ל' פרקים, מס' כלים ל' פרקים וכו' (ומקורו בויקרא רבא פי"ט ב'), והתבונן בתוספתא שבסוף ב"מ ותמצא שבפרק הבית והעלי האחרון מב"מ כללו פ' השותפין שראש מס' בבא בתרא, (וראה עירובין פ' סע"א אחד מבני מבוא כו' וכתב הגר"י ברלין בגהש"ס רב אלפס והרא"ש מביאים כן בשם התוספתא, ובתוספתא דבבא בתרא שלפנינו ליתא, ואמנם כן בב"ב ליתא אבל כן מבואר בתוספתא סוף בבא מציעא). וראה בזהר פ' בלק קצ"ח ע"א הכי אמר רב המנונא סבא תלת בבל דינין תקינו בסדרי מתניתין חדא קדמיתא בארבעה אבות נזיקין השור וכו', תנינא טלית דאשתכח, תליתאי שותפין ורזא דאבידה, מאי טעמא וכו', ואינן דסדרי מתניתין דתלתא בבי הכי סדרי ארז דקרא נקטו דכתיב על כל דבר פשע גו' על שור גו' דא בבא קמא דהכי הוא באינן מלין, על שלמה דא בבא מציעא, על כל אבידה דא בבא תליתאי וכו', וכבר העירו על הגליון שם כי מזה מוכח שפרק אלו מציאות היה בבבא בתרא, אולם מרן העטרת צבי ביאר שפרק לא יתפור נכלל בשם שותפין שגם הוא מעניני שותפות ואח"כ חוקת הבתים דין ודברים על שואבד השטר וכן שאר פרקי מס' ב"ב עניני נחלות ועוד ברזא דאבידה ראה שם באריכות.

(ח) ראה רלב"ג עה"ת פ' משפטים כ"א בשורש הרביעי, ושם שורש ט"ז שמציין „פרק י"ג מסנהדרין“ מה שלפנינו במכות פרק שני, וכן מובא ברמב"ן עה"ת בפ' תצא כ"א י"ג ובחדושי לקדושין כ"ב ע' וגם בחדושי הרשב"א שם מפרק בתרא דירושלמי סנהדרין מה שלפנינו במכות פ"ב ה"ו, וראה בהקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש בנימוקי סדר המסכתות שכותב סידר אחר ב"ב סנהדרין אבל מסכת מכות נקשרת בנוסחאות עם מס' סנהדרין ובכללה היא מנויה (אולם אשר סיים: אמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין הדביק אליו ואלו הן הלוקין, ואין זה טעם אמת, אבל היא מס' בפ"ע ונסמכה לסנהדרין כו', בלתי מובן אחרי שתוכן שתי המסכתות מראה על תכנית אחידה, אחרי פרקי ארבע מתות אלו הן הנסקלין אלו הן הנשרפין וכו' אלו הן הנהרגין, אלו הן הנחנקין, יבורר הלאה עניני סנהדרין מי

אחרי שבועות ח' פרקים, אחרי עדיות ח' פרקים ט), אחרי עבודה זרה ה' פרקים, אחרי אבות ה' פרקים י), ובסופו הוריות ג' פרקים.

וכן בסדר קדשים, בראש מסכת זבחים כוללת י"ד פרק, אחרי מנחות י"ג פרק, אחרי חולין י"ב פרק, אחרי בכורות ט' פרקים, אחרי ערכין ט' פרקים, אחרי תמורה ז' פרקים יא), אחרי כריתות ו' פרקים, אחרי מעילה ו' פרקים אחרי תמיד ה' פרקים, אחרי מידות ה' פרקים, ובסופו קנים ג' פרקים.

וגם בסדר טהרות, בראש מס' כלים כוללת שלשים פרק, אחרי אהלות י"ח פרק, אחרי נגעים י"ד פרק יב), אחרי פרה י"ב פרק, אחרי טהרות י' פרקים, אחרי מקואות י' פרקים, אחרי נדה י' פרקים, אחרי מכשירין ו' פרקים, אחרי זבים ה' פרקים, אחרי טבול יום ד' פרקים, אחרי ידים ד' פרקים, ובסופו עוקצין ג' פרקים.

שנגמר דינו וברח (מכות ז' ע"א), סנהדרין נוהגת בארץ ובחול, סנהדרין ההורגת אחת בשבוע כו', ואחרי כן אלו הן הגולין ואלו הן הלוקין), ראה קטעים מכתבי הגאונים (גנוי שכטר) ח"ב ע' שצ"ה, ות"א, נספחים להלכות ירושלמי המיוחס להרמב"ם ע' ס"ז הע' ח ובמלאכת שלמה סוף מכות.

ט) מסכת זו קרא רב גחמן בר יצחק בכינוי „בחירתא“ (וכן דרכו של רנב"י לכנות שם ראה מחברתי שמות וכנויים בתלמוד מאמר ג') ראה קדושין נ"ד סע"ב ארנב"י הלכה כר"מ הואיל ותנן בבחירתא כוותי, וכן בבכורות כ"ו ע"א אר"ג (ויגיד עליך דעו שהכוונה בר יצחק הארכתי במאמרי הנזכר הערה ב') הלכה כר"י הואיל ותנן בבחירתא כוותי, וכן נראה בברכות כ"ו ע"א אמר רב גחמן (בדקדוקי סופרים שם מבואר „בר יצחק“) אף אגן נמי חנינא ריב"ב העיד וכו' אר"ג (לפנינו אר"כ ונחלפה כ' בנ') הלכה כר"י הואיל ותנן בבחירתא כוותי. וראה בסוף ספרי זה בירורים י"ז שמות המסכתות המובאות בתלמוד, וכדאי להעיד על אשר מצינו שרב יוסף תלמידו של רנב"י (ראה מוע"ק י"ב ע"א) נקט הלכה כר' יהושע הואיל ותנן בבכורות כוותי ביצה כ"ח ע"א, ולא ידענא עדיפותא דבכורות, אם לא שיש בזה אשגרת לשון ממליצת רנב"י לחיות בחברה מתדמה „בכורתא — בחירתא“...

י) אשר קבע רבי במשנתו גם מעט דברי אגדה וכאלו דברים שאינם להלכה ראה ירושלמי שביעית פ"א ה"א הרי פרשת דור המבול הרי אינן עתידין לחזור מעתה יעקרו אותן מן המשנה אלא כדי להודיעך וכו', ואשר סידר מסכת עדיות ואבות בנויקן בעוד שאין יחס תוכנן לזה הסדר ביחוד יתכן כי זהו למען ילמוד אותן כל תלמיד לידע השתלשלות התורה שבע"פ לדבוק במדות טובות, ולשנות הלכות בחירתא, כי הרבה מן התלמידים לא למדו כי אם סדר גזיקין לבד כבכולי שנוי דרב יהודא ברכות כ' ע"א ואמרו כל הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות ב"ב קע"ה ע"ב.

יא) הנה מראש חשבתי כי אחרי תמורה נסדרה „תמיד“ שיש בה לפנינו ז' פרקים, ואך לאשר על חצי המסכת האחרונה לא נסדר תלמוד העתיקו אותה הסופרים ממקומה וסדרו אותה אחרי המסכתות שבאותו סדר שיש עליהן תלמוד שבפרקי הראשונים דומה להן, ומסכת זו היא אמצעית בינן לבין המסכתות האחרונות מדות וקנים שאין עליהן תלמוד שדומה להן בזה מחציו ולמטה, אמנם מצאתי בפ"י מס' תמיד המיוחס להראב"ד (הגרד"ל בבאורו לפדר"א פל"א אות ל"ד כתב שלדעתו הוא להראב"ה, אולם באמת הוא מרבינו יצחק ב"ר ברוך בעל ס' התרומה עיין תוס' יומא מ"ו ע"כ ד"ה כי וברע"ב תמיד פ"ג מ"ט) אינה נחלקת באמת כי אם לה' פרקים, ובכן שפיר מקומה אחר מעילה.

יב) ראה חגיגה י"א ע"א שאמרו אהלות הלכות מרובות ונגעים הלכות מועטות, ואשר

כתבתי למעלה בהערה ה' מפרק זה.

נשאר אך סדר זרעים שבו נתערבב הסדר מאד ראה גם בתוספתא שם, שלפנינו אחרי מסכת ברכות שכוללת ט' פרקים, פאה ח' פרקים, ודמאי ז' פרקים, הנה נפסק הסדר והוחל מחדש בסדור כלאים שביעית ותרומות, ואחרי כן שב להסדר הקודם מעשרות ה' פרקים, מעשר שני ה' פרקים, חלה ד' פרקים, ערלה ג' פרקים (ג), ובכורים ג' פרקים (שפרק אנדרוגינס אינו משנה), נראה איפה כאלו יש כאן סדר בתוך סדר.

והנה מעניין אשר מצינו כי לפני עריכת המשנה האחרונה ע"י רבי לא היה זרעים סדר בפני עצמו, ולא נקטו במשנה חגיגה י' ע"א בגופי תורה שיש לה על מה שיסמוכו רק הדינין (נזיקין) והעבודות (קדשים), הטהרות והטומאות (קדשים), עריות (נשים) והלכות שבת חגיגות ומעילות (שנכללו במועד) שהם כהררים התלויים בשערה, אבל מהלכות שנשנו בזרעים לא נזכר, יען שלא היו בסדר בפני עצמן, מתנות כהונה נכללו בסדר קדשים ומתנות עניים בסדר נזיקין (ד) ורבי הוא אשר קבצם וסדרם.

ובדברי הגאונים שכל דבריהם דברי קבלה מצינו כי לפניו היו „שבעה“ סדרי משנה ואותו החלק השביעי כלל גם הלכות אחדות שאינן לפנינו במשנה כמו הלכות תפילין מזוזה ספר תורה וציצית טו), יתכן איפה שמסכת ברכות עם אלו ההלכות היו לסדר בפני עצמן, ואחרי שהמסכתות האלה לא עלו לדורות נתערבב הסדר.

הד למציאת שבעה סדרי משנה יש למצוא באמרם בחגיגה י"ד ע"א שהמשנה העתיקה כללה לחד שש מאות סדרי משנה ולחד שבעה מאות, וראה בשבת קט"ז ע"א שאמרו ת"ר ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סממניות מלמעלה ולמטה וכו' רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו, כמאן אזלא הא דאמר רשב"נ אר"י חצבה עמודי שבעה

(ג) הסדור חלה ואחרי ערלה מצינו מחקר כבר בירושלמי תענית פ"ד ה"ה שנקטו עסקינן בהלכות חלה וערלה וכו', וברור שהיא אשגרא מסדר המשנה, שלולא זה היה להם לנקוט כלאים וערלה או תרומות וחלה, שאין יחס הדדי לשתי סדרי הלכות אלו רק סדורם במשנה, וראה בירורים ט"ז.

(ד) ראה דורות הראשונים ח"א צד 476 — 486 שהעיר ע"ז וכתב שלכן כללו חגיגות בסדר מועד לאשר באות במועדים, ולפי שרוב מעילות בהן היו הוקבעה מסכת מעילה בהמשנה הקדומה אצל חגיגה ראה שם באורך.

טו) ראה הגהות הגרד"ל למדרש ויק"ר פכ"ב אות ז' שעל אמרם שם אפי' דברים שאתה רואה אותן יתרון למתן תורה כגון הלכות ציצית תפילין ומזוזה אף הן בכלל מתן תורה וכו' הביא משערי תשובה להגאונים סי' קמ"ג שרב האי גאון ראה סדר משנה נוסף על הסדרים שלפנינו, וראה בקה"ר פ"ה פס' ויתרון ארץ גו' דברים שתראה הן מיחרין בתורה כגון תוספת של בית רבי ותוספות של ר' נתן הלכות גרים ועבדים אף הם נתנו למשה בסיני וכו', ולא יפלא כלל אשר נמצא הסדר ההוא עוד בימי הגאונים כי כן ידענו שהיה בנחלת אחד הגאונים השית סדרי משנה דמיומי הלל ושמאי כלומר המשנה העתיקה בלי תוספת התנאים שאחריהם שנתגזזו אחרי שנקבעו המלואים לסדרי משנה במשנת החכמים שאחריהם, ואלו סדרי משנה דמיומי הלל ושמאי עצמם דאיתגזזו היו באוצרו (ראה ראש תשובת הגאונים בחמדה גנוזה, ורבים התלבטו בהבנת דבריהם, וברור שכך היא כוונתם) וראה בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' ס"א וק"ז שביד הגאונים היה המדורא קמא לתלמוד מרב אשי.

אלו שבעה ספרי תורה כמאן, כרבי, ראינו איפה לדעתו של רבי ספר באמצע ספר, ובכלל הצבה עמודי' שבעה חלקי תורה, ויתכן כי לזכר חלוקה זו סידר כמוה גם בערכו משנתו.

ד.

ועתה נבוא לחלוקת הפרקים אשר בכלל מסכתא, הנה התחלקות כל מסכת לפרקים נודעת היתה כבר בימי התלמוד, כאשר מצינו בראש השנה ל"א ע"ב תקנות שהתקין ריב"ז שית בהאי פירקא וחדא בפירקא קמא, ובכתובות ט"ז ע"א מי סברת ר"י אהאי פרקין קאי אמגו קאי ואפרקי קמא וכאלו, וכבר נקראו הפרקים גם הם בשם, כמו שנקטו ביבמות צ"ו ע"ב האי תנא דארבעה אחין, בב"מ ל"ה ע"ב אמר רבא הוה יתיבנא קמי' דר"ג ופרקין המפקיד הוה, בסנהדרין ג"ב ע"ב דתנן באידך פרקין אלו הן הנהרגין, ובגדה מ"ח ע"א רב יוסף אמר לפרקים דיוצא דופן, וכן במדרש ויקרא רבא פל"ד ד' מתניתך במשקין או במאימתי.

אולם מצינו שינויים בהתחלקותם ראה לדוגמא בתוספתא חולין שנכללו פרקי כל הבשר והעור והרוטב לפרק אחד הוא השמיני, וראשית הגז ושילוח הקן לאחד הוא העשירי וכדומה, וגם בסדרם ימצאו הרבה שינויים מתלמוד בבלי לירושלמי ותוספתא או למשניות, גם המפרשים הקדמונים נקטו לפעמים הפרקים בסדר אחר ממה שהם לפנינו, כמו בכבלי מגילה פ' הקורא עומד הוא קודם פ' בני העיר אבל במשניות ובירושלמי גם ברא"ש מסודר פ' בני העיר קודם ואח"כ פ' הקורא עומד, בסנהדרין לפנינו פ' חלק הוא האחרון אבל במשניות ובירושלמי פ' הנחנקין הוא האחרון, וכן היה לפני רש"י גם בתלמוד בבלי ראה במכות ב' ע"א רש"י ד"ה התם קאי שכתב: מסנהדרין סליק דתנן בשלהי אלו הן הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין ב) וכן במנחות ובבלי פ' ר' ישמעאל הוא פ"ו, אלו מנחות פ"ו התודה פ"ח, כל הקרבנות פ"ט שתי מידות פ"י, ובמשניות אלו מנחות פ"ו, התודה פ"ז, כל הקרבנות פ"ח, שתי מידות פ"ט, ור' ישמעאל פ"י ג).

וראה ברש"י ב"מ ג"ד ע"א הרי אמרו במס' בכורות ב' פ' בתרא (ג"א ע"א, והוא לפנינו שם פרק ה' ואחריו יש עוד פרק מעשר בהמה התשיעי, מוכח כי לפנינו היה פרק יש בכור האחרון (ונודע כי הציון המוסגר (ג"א ע"א) הוא מאוחר). כן היה לפני רש"י בברכות הפ' תפלת השחר לפני פ' מי שמתו ראה תוס' שם י"ז ע"ב ד"ה מי, ובכתובות היה פ' המדיר לפני פ' מציאת האשה ראה תוס' שם ס"ה ע"ב ד"ה מציאת, ובגטין היה פ' מי שאחזו לפני פ' האומר ראה תוס' שם ס"ב ע"ב, ומעתה במקום שיש מחלוקת ואח"כ סתם במסכת אחת

א) יתכן כי התחלקות הפרקים הם שעורי יום בבית מדרש התנאים, וראה עירובין ג"ד ע"ב כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו וכו'.
ב) אמנם מפליאים דברי רש"י עצמו בר"פ חלק שכתב מעיקרא איירי בד' מיתות ב"ד ומפרש ואזיל להו לכולהו והדר מפרש הגי דאין להם חלק לעוה"ב, משמע שם חלק הוא אחרי הנחנקין.

ג) ראה בפהמ"ש להרמב"ם שם ובש"מ סוף מנחות.